

Journal of Analytic Divinity
International Refereed Journal

E-ISSN: 2602-3792

Haziran/ June 2021/ 5 (2): ss-pp 49-73

Nitelik Bağlamında Kur'an Tilâvetinin Keyfiyeti ve Eğitimi Üzerine Bir İnceleme

An Examination on How and Education of The Quran Tilawat in The Context of Quality

Ali Öge

Doç. Dr., N. Erbakan Üniversitesi, A. K. İlahiyat Fakültesi, Temel İslam Bilimleri Bölümü
Assoc. Prof., N. Erbakan University, Faculty of Theology, Dept. of Basic Islamic Studies

Konya/Türkiye, alican_042@hotmail.com
<https://orcid.org/0000-0001-6688-3908>

Ayşe Pehlivan

Uzman., N. Erbakan Üniversitesi, A.K. İlahiyat Fakültesi, Temel İslam Bilimleri Bölümü
Exp., N. Erbakan University, Faculty of A. K. Theology, Dept. of Basic Islamic Studies

Konya/Türkiye, aysenurpehlivan3870@gmail.com
<https://orcid.org/0000-0002-4150-2547>

Makale Bilgisi | Article Information

Makale Türü / Article Type: Derleme Makalesi / Review Article

Geliş Tarihi / Date Received: 8 Mart/ March 2021

Kabul Tarihi / Date Accepted: 20 Nisan/ April 2021

Yayın Tarihi / Date Published: 15 Haziran/15 June 2021

Yayın Sezonu / Pub Date Season: Yaz- Haziran/ Summer-June

DOI: 10.46595/jad.893262

Cite as / Atıf: Öge, Ali-Pehlivan, Ayşe. "Nitelik Bağlamında Kur'an Tilâvetinin Keyfiyeti ve Eğitimi Üzerine Bir İnceleme", *Journal of Analytic Divinity*, 5/2 (June 2021): 49-73.

İntihal: Bu makale, iThenticate yazılımınca taranmıştır. İntihal tespit edilmemiştir.

Plagiarism: This article has been scanned by iThenticate. No plagiarism detected.

Web: <http://dergipark.org.tr/jad> | **e-mail to:** editorjand@gmail.com

Copyright © Published by Özcan Güngör, Ankara Yıldırım Beyazıt Üniversitesi, İslami İlimler Fakültesi / Ankara Yıldırım Beyazıt University, Faculty of Islamic Studies, Ankara-Turkey. Bütün hakları saklıdır. / All right reserved.

Öz

Kur'ân-ı Kerîm, tilâveti ile ibadet olunan, mü'minler için şifa, rahmet ve hidayet kaynağı olan ilâhî bir kitaptır. Kur'ân tilâvetinin keyfiyeti, başta Kur'ân'ın kendisi ve Hz. Peygamber (sav) olmak üzere, sahâbe ve daha sonra bütün kırâat âlimleri tarafından öğretilenmiştir. Tilâvetin teorik ve pratik anlamda en güzel şekilde icra edilmesi ise, Kur'ân'dan hakkıyla istifade edilmesi noktasında bir ön şart olarak kabul edilebilir.

Günümüzde Kur'ân yaygın bir şekilde okunduğu halde doğru ve güzel okuma, anlamlandırma ve buna paralel olarak Kur'ân'ın Müslümanların birey ve toplum hayatına tesiri hususlarında birtakım eksiklikler görülmektedir. Bu durum, istenen tilâvet keyfiyetini araştırma konusunda zihinlerde birtakım soruların oluşmasına zemin hazırlamıştır. Bu bağlamda, bu çalışmada "İstifade ve tesir açısından Allah ve Resulünün istediği şekilde bir Kur'ân tilâveti nasıl olmalıdır?", "Tilâvete bu nitelik nasıl kazandırılabilir?", "Kur'ân'ı bu şekilde güzel okumada eğitimin rolü var mıdır?", "Varsa böyle bir eğitim için gerekli ilke ve metotlar neler olmalıdır?" gibi soruların cevabı aranmıştır. Bunun için Kur'ân tilâveti ilk olarak gerekli usûl ve kaideler çerçevesinde lafzî açıdan incelenmiş, daha sonra tilâvetin ta'zim ve hürmet bağlamındaki bazı tutum ve davranışlarla desteklenmesi gerektiğine vurgu yapılmıştır. Ayrıca Kur'ân tilâvetinde eğitimin rolü ön plana çıkarılmış, bu kapsamda eğitimin ana unsurları olan öğretmen, öğrenci ve eğitim metotları kısaca ele alınmıştır.

Anahtar Kelimeler: Kur'ân, Kırâat, Tilâvet, Nitelik, Kur'ân Eğitimi.

Abstract

It is a divine book that is worshiped with the recitation of the Quran, and is a source of healing, mercy and guidance for believers. The quality of the recitation of the Quran is primarily the Quran itself and the Prophet, the Companions, and later by all the scholars. Performing the tilawat in the best theoretical and practical way can be regarded as a prerequisite for benefiting from the Quran properly.

Today, although the Qur'an is widely read, there are some deficiencies in correct and beautiful reading, meaning and parallel to this, the effects of the Quran on the individual and social life of Muslims. This situation paved the way for a number of questions to arise in the minds about searching the desired tilawat state. In the context, in this study, "How should a Quran recitation in the way Allah and his Messenger should be in terms of benefit and effect?", "How can this qualification be given to tagwa?", "Does education play a role in reading the Quran beautifully in this way?", "What should be the principles and methods required for such an education, if any?" The answers to such questions sought. For this, the recitation of the Quran was first examined literally within the framework of the necessary procedures and rules, and then it was emphasized that tilawat should be supported with some attitudes and behaviors in the context of mandate and respect. In addition, the role of education in the recitation of the Quran was highlighted, and in this context, the main elements of education, teachers, students and education methods were briefly discussed.

Keywords: Quran, Recitation, Tilawat, Quality, Quran Education

Giriş

Tilâvetin nitelikli olması, estetik ve tesir açısından Kur'ân'ın hem lafız hem mânâ hem de amel boyutuyla ele alındığı spesifik bir ifadedir. Bu anlamda Kur'ân tilâveti salt metin veya salt meal okumanın ötesinde olmalıdır. Tilâvette teknik açıdan tecvid disiplini dairesinde harf ve kelimeler en güzel ve en doğru şekilde telâffuz edilirken, manevî açıdan da doğru amele ulaştırılan tefekkür ve ibret almaya odaklı bir tavır sergilenmelidir.¹

Kur'ân'ı öğrenme imkân ve materyallerinin oldukça fazla olduğu günümüz coğrafyasında yaygın bir şekilde okunmasına rağmen, Kur'ân tilâvetinin hakkıyla icra edilmesinde, dildeki Kur'ân'ın zihin, kalp ve pratiğe intikalinde ve buna bağlı olarak birey ve toplum olarak Kur'ân'dan azami ölçüde istifade etmede birtakım eksiklikler görülmektedir. Bu problemi giderme veya asgari seviyeye indirme adına Kur'ân tilâvetinin nitelik bağlamında incelenmesi ve bu tilâvetin mahiyetinin araştırılması elzem görülmüştür.

Haddizatında Hz. Peygamber ve ashâbı Kur'ân'ı en güzel şekilde okuma hususunda günümüz insanı için en iyi modeldir. Asr-ı Saâdetde lafız, mânâ ve amel eksenini etrafında şekillenen bir Kur'ân anlayışı vardı. Sahâbe Kur'ân'ı, Hz. Peygamber'in Cebrâil'den alıp aktardığı şekliyle öğreniyordu. Vahiyle Müslümanlar arasında canlı bir iletişim söz konusuydu. Sosyal, bireysel, itikâdî, ahlâkî vb. birçok problemde vahiy iniyor, her türlü mesele hemen çözüme kavuşuyordu. İlâhî mesajın hayata yansıyan bu zindeliği, Müslümanların Kur'ân okuyuşlarını da özgün bir hale getiriyordu.² Nitekim tâbiûn neslinden Ebû Abdurrahman es-Sülemî (ö. 74/693), Osman b. Affan (ö. 35/656) ve Abdullah b. Mes'ûd (ö. 32/652-53) gibi Kur'ân öğreten sahâbilerin, Hz. Peygamber'den on âyet öğrendiklerinde o âyetlerdeki ilim ve ameli öğrenmeden başka âyetlere geçmediklerini aktarmıştır.³ Başka bir rivâyette İbn Ömer (ö. 73/693), Kur'ân'ın nâzil olduğu ilk dönemde, Müslümanların nâzil olan âyetleri ezberlemeden önce anlayıp yaşamaya önem verdiklerini, helâl ve haramlarını, emir ve yasaklarını uyguladıklarını, nerede durulması gerektiği gibi Kur'ân'daki anlam inceliklerini öğrendiklerini bildirmiştir.⁴

Kur'ân'ı okuma, anlama ve yaşama gibi hususlarda Hz. Peygamber ve ashabının bu hassasiyetine sahip olmak, Kur'ân ile olan ilişkinin kuvvetlenmesine vesile olacaktır. Kur'ân'a yönelişin ve bir o kadar da Kur'ân'a olan ihtiyacın artış gösterdiği çağımızda, alelade bir okuyuş yerine Allah'ın istediği şekilde okunması, insanların Kur'ân'dan istifadesini artıracaktır. Bu bağlamda, bu araştırmada tilâvet keyfiyetinin nitelik bağlamında incelenmesi, Kur'ân tilâvetinin lafzî ve manevî açılardan sağlam bir temel üzere oturtulması ve Kur'ân'dan istifade noktasında birtakım tutum ve davranışlarla tilâvetin desteklenmesi amaçlanmıştır. Aynı zamanda istenen tilâvet tavrını kazabilmek adına, Kur'ân'ın eğitim aşamasına dikkat çekilmesi ve bu hususa dair birtakım öneriler sunulması hedeflenmiştir.

¹ İrfan Çakıcı, "Kur'an Tilavetinde Nitelik Sorunu", *Marife* 18/1 (2018), 154-155.

² İbrahim Hilmi Karılı, *Kur'ân'ı Anlamaya Giriş* (Ankara: Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları, 2014), 24.

³ Celâlüddin Abdurrahman b. Ebî Bekr es-Süyûtî, *el-İtkân fi 'ulûmi'l-Kur'an* (Beyrut: Dâru'l-Kitâbi'l-Arabî, 2012), 855.

⁴ İmam Muhammed Ebî Hâmid el-Gazzâlî, *İhyâ-ü ulûmiddîn* (Beyrut: Dâr-u İbn Hazm, 2005), 91.

Bu çalışma şimdiye kadar Kur'ân'ı lâfız ve mânâ temelli okumaya, tilâvet âdâbına ve Kur'ân eğitime yönelik yapılan çalışmaları "Nitelik Bağlamında Kur'ân Tilâvetinin Keyfiyeti Ve Eğitimi Üzerine Bir İnceleme" başlığı kapsamında cem' eder mahiyettedir. Makalede ele alınacak olan Kur'ân'a yönelik eğitim-öğretim, okuma, tefekkür, mânâ, tesir ve amel, aynı zamanda Kur'ân'a tazim ve hürmet vb. konular bir bütün olarak düşünüldüğünde, Kur'ân tilâvetinin bilinen okuma eyleminden daha geniş bir çerçeveye sahip olduğu görülecektir. Haddizatında teberrük amacıyla icra edilen her türlü okuyuşun ibadet sevabı kazandıracığı ikrar edilmekle beraber, her Müslümanın imkân ve istidadı nispetinde okuyuşunu istenen bu seviyeye ulaştırma gayretinde olmasının, Kur'ân'ın birey ve toplum hayatındaki tesirlerinin artmasına vesile olacağı ifade edilecektir. Bu anlamda çalışmanın alana katkı sağlamada önemli bir rolü olacağı düşünülmektedir.

Bu araştırma giriş ve üç bölümden oluşmaktadır. Giriş bölümünde istenen tilâvetin mahiyeti, menşei, önemi, araştırmanın konu, problem ve amacı belirtilmiştir. "Nitelikli Kur'ân Tilâvetinin Keyfiyeti" ana başlıklı birinci bölümde teknik açıdan doğru ve güzel bir Kur'ân tilâvetinin mahiyet ve özellikleri, "Tilâvete Nitelik Kazandıran Bazı Tutum Ve Davranışlar" başlıklı ikinci bölümde Kur'ân'ın dilden zihne ve pratiğe yansımaları perspektifinden hareketle güzel okumayı destekleyecek bazı tutum ve davranışlar betimlenecektir. "Kur'ân Eğitiminin Önemi Ve Ana Unsurları" başlıklı üçüncü bölümde ise iyi bir okuyucu olabilme adına Kur'ân eğitiminin önemi ve öğretmen, öğrenci, eğitim metotları gibi eğitimin ana unsurları işlenecektir.

1. Nitelikli Kur'ân Tilâvetinin Keyfiyeti

Teknik açıdan bakıldığında, doğru ve güzel bir Kur'ân tilâveti için lafız ve mânânın gözetilerek okunması şeklinde iki sacayağı bulunmalı ve bu iki unsurun hakkının aynı anda verilmesi esas olmalıdır. Lafzın gözetilmesi, Kur'ân'ın Tecvid ilminin belirli usûl ve kaideleri çerçevesinde okunması ile mümkün olacaktır. Bunun için de harflerin mahreç ve sıfatlarının en doğru şekilde icra edilmesi gerekmektedir. Öte yandan tilâvetin mânâyı yansıtacak şekilde icra edilebilmesi için vakf ve ibtidâ yapılacak yerlerin iyi bilinmesi ve mânâyâ göre sese nitelik kazandırılması elzemdir.

Bu bağlamda ilk olarak, konu başlığında kullanılan *tilâvet* kavramının tercih edilme sebebinin, Kur'ân'daki okuma lafızlarının incelenmesi sonucu ifade edilmesi uygun görülmüştür. Kur'ân'da geçen okuma ile ilgili kavramlar karşılaştırıldığında, bunların tamamen aynı anlamda kullanılmadıkları, okuma eylemine dair farklı mertebeleri ifade ettikleri göze çarpmaktadır.⁵ Kur'ân okuma ve eğitiminde ilk mertebe olan kırâat, ilk vahyin "اقرأ" yani "Oku!" ifadesiyle başlaması ve Kur'ân'da en fazla kullanılan okuma

⁵ Seyyid Ahmed Abdülvâhid, "Kur'ân-ı Kerîm'de Okuma (Kırâat) Lafızları", çev. Ali Akpınar, *Cumhuriyet Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 2 (1998), 200-231; Mesut Kaya, *Kur'ân'ı Okumak Anlamak ve Amel Etmekle İlgili Temel Kavramlar* (Konya: Necmettin Erbakan Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 2007), 15-78; Yavuz Fırat, "Kıraat, Tertil ve Tilâvet Kavramlarının Anlamsal Araştırma ve Karşılaştırması", *Erciyes Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi* 13 (2002), 258-269.

lafzı olması⁶ bakımından manidardır. Kur'an'daki ilgili örnekler incelendiğinde kırâat kavramının *mutlak okumak* anlamında salt bir okuyuş olduğu, Kur'an telaffuzunun ses ve söz yönünden ön plana çıktığı, ilâhî vahyin tefekkür ve amel yönünün ise vurgulanmadığı söylenebilir.⁷

Kur'an okumada diğer bir aşama olan *tertil*, Hz. Peygamber'in uyguladığı⁸ ve Allah'ın Kur'an'da kullarından önemle istediği⁹ bir okuyuş tarzıdır. Dil Kur'an'ın lafzı, kalp de mânâsını tefekkürle meşgul iken,¹⁰ Arapça bilen veya bilmeyen her Müslümanın kendi seviyesine göre ta'zimen gerçekleştirebileceği¹¹ özel bir mertebedir. Kur'an'da ise sadece iki âyette geçmektedir.¹² Lügatte Kur'an'ı yavaş yavaş, yanlış yapmadan, harf ve hareketleri tane tane açığa çıkararak okumak anlamına gelen *tertil*,¹³ özelde temehhül, itminân ve tedebbür ile huzur duyacak şekilde, mânâ ve hikmetlerini düşünerek, vakf ve tecvid kurallarını gözeterek Kur'an okumaktır.¹⁴ Bu bağlamda tertîlin lafız ve mânâ olmak üzere iki yönünün olduğu söylenebilir. İbnü'l-Cezerî'nin (ö. 833/1429) Hz. Ali'ye (ö. 40/661) nispet ederek aktardığı,¹⁵ başka bir kaynakta Beyhakî'ye (ö. 458/1066) ait olduğu ifade edilen¹⁶ rivâyette tertîlin tanımı şöyle yapılmıştır: "*Tertîl, harfleri tecvid ile okumak ve vakfları bilmektir.*" İleride görüleceği şekilde tecvid, tertîlin lafız yönüne; tanımında geçen vakf ve ibtidâ da mânâ yönüne işaret edecektir.¹⁷ Binaenaleyh mânâ ve tefekkür boyutu göz önüne alındığında tertîl, kırâate göre daha özel bir okuma eylemidir.

Kur'an'da kırâate göre daha az, tertîle göre daha fazla kullanılan son ve hedeflenen okuma mertebesi *tilâvettir*. Tilâvetin okuma ve ittibâ etme anlamında özel bir okuyuş tarzı olduğu Kur'an'da bizzat ortaya konulmuş,¹⁸ kırâate göre kalpleri titretecek ve imanı

⁶ "ا" kökü Kur'an'da farklı yapılarda 88 defa geçmektedir. Bunlardan 70 tanesi "قرآن" yapısında olup bunlardan da 50 tanesi marifedir. 17 yerde ise çeşitli fiil yapılarında geçmektedir. Bkz. Nazife Vildan Güloğlu, *Kur'an-ı Kerim'de Tilâvet* (Konya: Necmettin Erbakan Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Doktora Tezi, 2015), 54.

⁷ Fırat, "Kıraat, Tertîl ve Tilâvet Kavramlarının Anlamsal Araştırma ve Karşılaştırması", 262-263; Latifshah Madatov, *Kur'an'da Kırâat, Tilâvet Ve Tertîl Kavramları* (Bursa: Uludağ Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 2015), 8-9; Çakıcı, "Kur'an Tilâvetinde Nitelik Sorunu", 148-151.

⁸ Ebû Abdillâh Muhammed b. İsmâil b. İbrâhîm el-Buhârî, *el-Câmiu's-Sahîh*, 1. Basım, (Kahire: el-Matbaatü's-Silefiyye, 1980), "Fedâilü'l-Kur'an", 29; Ebu İsa Muhammed b. İsa b. Sevre et-Tirmizî, *es-Sünen*, (Beirut: Dâru'l Kütübü'l-İslamiyye, 1988), "Fedâilü'l-Kur'an", 23; Süleyman b. Eş'as b. İshak el-Ezdî Ebû Dâvûd, *Sünen-i Ebî Dâvud*, (Beirut: Mektebetü'l-Asriyye, ts.), "Vitr", 20; Ebû Abdurrahman Ahmed b. Şuayb b. Ali en-Nesâî, *Sünenü'n-Nesâî* (Riyad: Mektebetü'l-Meârif, ts.), "İftitâh", 83.

⁹ *Kur'an-ı Kerim ve Açıklamalı Meâli*, çev. Hayrettin Karaman - Ali Özek vd. (Ankara: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, 2014), el-Müzzemmil 73/4.

¹⁰ İmam Bedruddîn Muhammed b. Abdillâh ez-Zerkeşi, *el-Bürhân fî 'ulûmi'l-Kur'an* (Beirut: Mektebetü'l-Âsâriyye, 2009), 1/306; Süyûtî, *İtkân*, 265.

¹¹ Ali Öge, "Rivâyet ve Dirâyet Tefsirlerinde Tertîl Âyetlerinin Yorumlanma Biçimi", *KSÜ İlahiyat Fakültesi Dergisi* 25 (2015), 39.

¹² el-Furkân 25/32; el-Müzzemmil 73/4.

¹³ Râğib el-İsfehânî, *el-Müfredât fî Çarîbi'l-Kur'an* (Mısır: y.y., 1961), 187; Muhammed b. Mükerrrem İbn Manzûr, "ratîle", *Lisânü'l-Arab* (Beirut: Dâr-u Sâdır, ts.), 11/265.

¹⁴ Abdulkayyûm b. Abdulğafûr es-Sindî, *et-Teshîl fî kavâidi't-tertil* (Mekke: Mektebetü'l-Esedî, 2006), 21.

¹⁵ Ebû'l-Hayr Şemsüddin Muhammed b. Muhammed b. Muhammed b. Ali b. Yûsuf İbnü'l-Cezerî, *en-Neşr fî'l-kırâati'l-aşr* (Beirut: Dâru'l-Kütübü'l-İlmiyye, 2011), 1/177; Süyûtî, *İtkân*, 211; Sindî, *Teshîl*, 31.

¹⁶ Nihat Temel, "Kıraatte Vakf-İbtida ve Anlama", *Tarihten Günümüze Kıraat İlmî (İstanbul: Uluslararası Kıraat Sempozyumu, 16-18 Kasım 2012)* (Ankara: Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları, 2015), 282.

¹⁷ Hafız Fikri Aksoy, *Kur'an'ı Okuma Âdâbı* (İstanbul: Yaylacık Yayınları, 1970), 23.

¹⁸ el-Bakara 2/121.

kuvvetlendirecek şekilde tesirli bir okuyuş olduğuna¹⁹ dikkat çekilmiştir. İlgili âyetler ve müfessirlerin yorumları incelendiğinde tilâvet kavramının kırâat ve tertîl okuyuş tarzlarını kapsadığı; Kur'ân'ın lafız, mânâ ve tefekkür boyutunun pratiğe yansıdığı görülmüştür. Gazzâlî (ö. 505/1111) tilâvetin lisan, akıl ve kalbin iştirak ettiği bir okuma şekli olduğunu vurgulamıştır. Ona göre tilâvette lisana düşen, harfleri tane tane ve doğru bir şekilde telâffuz etmek; akla düşen, âyetleri yorumlamak; kalbe düşen ise emir ve yasaklarından öğüt alıp etkilenmektir.²⁰ Secde âyetlerini okuyunca yapılması gereken secdeye “kırâat secdesi” değil de “tilâvet secdesi” denilmesindeki incelik de bu kavramın amel boyutundan kaynaklanabilir.²¹

1.1. Kur'ân Tilâvetinde Lafzın Gözetilmesi

Kur'ân tilâvetinde lafzın gözetilmesi, tecvid kurallarını gözetmek; yani harflerin mahreç ve sıfatlarının hakkını vermek suretiyle mümkün olabilir. Güzel ses ve sesin meyline yön veren dudak hareketleri ise Kur'ân'ın güzelliğine güzellik katacaktır.

Lügatte “güzelleştirmek, bir şeyi hoş bir şekilde, yerli yerince, iyi ve sağlam yapmak, bir işe ehil olmak”²² anlamlarına gelen *tecvîd* kelimesinin bir kavram olarak birçok tanımı yapılmıştır.²³ İbnü'l-Cezerî (ö. 833/1429) tecvidi “*Harflerin her bir sıfattan hakkını ve müstehakkını vermek ve her bir harfi aslına götürmektir.*”²⁴ şeklinde tanımlarken onu tilâvetin süsü olarak nitelendirmiş; özenerek, telâffuzda ifrat ve tefrite kaçmaksızın Kur'ân'ı en güzel şekilde okumak olduğunu bildirmiştir.²⁵

Kırâatla alâkalı bir terim olarak Kur'ân'da bu şekliyle zikredilmeyen ve Hz. Peygamber tarafından kullanılmayan tecvid kelimesi yerine, ilgili bir lafız olarak *tertîl* kavramının geçtiği görülmektedir.²⁶ Hadislerde yakın anlamda *tahsîs*, *tahbîr* ve *tezyîn* gibi ifadeler de yer almıştır.²⁷ İlk defa “*Tertîl, harfleri tecvid etmek (güzelleştirmek) ve vakfları*

¹⁹ el-Enfâl 8/2.

²⁰ Gazzâlî, *İhyâ*, 340.

²¹ Fırat, “Kırâat, Tertîl ve Tilâvet Kavramlarının Anlamsal Araştırma ve Karşılaştırması”, 268.

²² Halil b. Ahmed, “cevvede”, *Kitâbu'l-'Ayn Müratteben 'alâ Hurûfi'l-Mu'cem* (Beyrut: Dâru'l-Kütübî'l-İlmiyye, 2003), 1/272; Ebu'l-Kâsım Cârullah ez-Zemahşerî, “cevvede”, *Esâsü'l-Belâğâ* (Beyrut: Dâru'l-Kütübî'l-İlmiyye, 1998), 1/154; İbn Manzûr, “cevvede”, 3/135.

²³ Celâleddin Karakılıç, *Tecvid İlmi Kur'ân-ı Kerîm Okuma Kaideleri* (Ankara: İslam Neşriyat, 1961), 12; Demirhan Ünlü, *Kur'ân-ı Kerîm'in Tecvidi* (Ankara: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, 2005), 37-38; İsmail Karaçam, *Kur'ân'ı Kerîm'in Faziletleri ve Okunma Kaideleri* (İstanbul: İFAV Yayınları, 2015), 163-165; Ramazan Pakdil, *Ta'lim, Tecvid ve Kırâat* (İstanbul: İFAV Yayınları, 2015), 25-26; Mehmet Ali Sarı, *Kur'ân-ı Kerîm'i Güzel Okuma Tekniği ve Kuralları* (İstanbul: İFAV Yayınları, 2013), 43-44; Nihat Temel, *Kırâat ve Tecvid İstilahları* (İstanbul, İFAV Yayınları, 2009), 130.

²⁴ Ebü'l-Hayr Şemsüddin Muhammed b. Muhammed b. Muhammed b. Ali b. Yûsuf İbnü'l-Cezerî, *Mütünü'l-Cezerîyye fî ma'rifeti Tecvîdi'l-âyâtî'l-Kur'âniyye* (*Mukaddimetü'l-Cezerî*), y.y., ts.), 3-4.

²⁵ İbnü'l-Cezerî, *Neşr*, 1/168.

²⁶ Çânim Kaddûri el-Hamed, *Ebhâs fî ulûmî't-tecvîd*, (Umman: Dâr-u İmâri lî'n-Neşri ve't-Tevzî', 2002), 61; Sarı, *Kur'ân-ı Kerîm'i Güzel Okuma Tekniği ve Kuralları*, 41.

²⁷ Abdurrahman Çetin, “Tevcid”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* (İstanbul: TDV Yayınları, 2011), 40/253.

bilmektir."²⁸ ifadesinde görülen ve giderek yaygınlaşan tecvid, daha sonra tilâvet kurallarını ve harflerin fonetik özelliklerini ortaya koyan bir ilim haline gelmiştir. Amelî açıdan ilk uygulayan ise Hz. Peygamber'dir.²⁹ İbnü'l-Cezerî Kur'ân'ın tecvid ile indirildiğini ve tecvidle okunageldiğini, bu sebeple tecvidin mutlaka gerekli olduğunu, Kur'ân'ı tecvidsiz/gelişigüzel okuyanın da günahkâr olacağını bildirmiştir.³⁰

Kur'ân lafızlarının yapı taşlarını oluşturan harflerin mahreç ve sıfatlarını bilmek tecvidin esasını oluşturmaktadır. İbnü'l-Cezerî'nin de belirttiği gibi "*Kur'ân okuyanların okumaya başlamadan önce dillerin en fasihi olan Arapçayı telâffuz edebilmeleri için, ilk olarak harflerin mahreç ve sıfatlarını bilmeleri gerekir.*"³¹

Tecvid disiplininde mahreç ve sıfatlardan sonra güzel ses ve mûsikînin önemli bir yeri vardır. Kur'ân'ın harf ve hareketler, mahreç ve sıfatlar, harfler ve kelimeler arasındaki insicâm, fâsılalar, tecvid kaideleri ve bunlarla iç içe olan anlam dokusunda kendini gösteren, kendine özgü orijinal bir mûsikîsi vardır.³² Hz. Peygamber güzel bir sesle, doğru bir şekilde tilâvet edilen Kur'ân'ın kalpler üzerindeki tesir gücüne dikkat çekmiş,³³ Kur'ân'ın mûsikî ile okunması hususunda ümmetini teşvik etmiş ve "*Kur'ân'ı seslerinizle süsleyiniz.*"³⁴ şeklinde tavsiyede bulunmuştur. Güzel sesleriyle makamlı Kur'ân okuyan Ebû Musa el-Eş'ari (ö. 42/662-63),³⁵ Abdullah b. Kays (ö. ?),³⁶ Abdullah b. Mes'ûd (ö. 32/652-653)³⁷ ve Sâlim Mevlâ Ebî Huzeyfe (ö. 12/633)³⁸ gibi sahâbiler O'nun iltifatına mazhar olmuşlardır. Hz. Peygamber'in de bizzat sesinin güzel olduğuna ve mûsikî ile Kur'ân okuduğuna dair birçok rivayet bulunmaktadır.³⁹

Türkçede güzel ve etkili konuşabilmede nasıl ki diksiyon eğitimi, yani ses organlarının doğru sesleri çıkarabilecek şekilde eğitilmesi gerekliyse,⁴⁰ güzel bir Kur'ân tilâvetinde de dudakların alması gerekli olan durum ve tavırlar önemlidir. Eski kaynaklarda hakkında detaylı malumat bulunmayan, yakın zamana kadar sadece uygulamada mevcut olan ve ilk defa Ali Rıza Sağman'ın müstakil başlık altında ele aldığı "*dudak ta'lîmi*", tilâvet esnasında dudakların usûl ve kaidelere uygun olarak hareket etmesine denilmiştir.⁴¹ Bu yöntem tilâvette kolaylık sağladığı gibi hareke, med, sükûn,

²⁸ İbnü'l-Cezerî, *Neşr*, 1/161.

²⁹ Sindî, *Teshîl*, 36.

³⁰ İbnü'l-Cezerî, *Mukaddime*, 3.

³¹ İbnü'l-Cezerî, *Mukaddime*, 1.

³² Alican Dağdeviren, "Kur'ân'ın Fonetik İ'câzı", *Sakarya Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 20 (2009/2), 73-86.

³³ Buhârî, *Tıb*, 51; Ebû Dâvûd, "Edeb", 95; Tirmizî, "Edeb", 63.

³⁴ Ebû Dâvûd, "Vitr", 20; Ebû Abdillâh Muhammed b. Yezîd İbn Mâce, *es-Sünen* (Beyrut: Dâru'r-Risâleti'l-Âlemiyye, 2009), "İkâmetü's-Salât", 176.

³⁵ Buhârî, "Fedâilü'l-Kur'ân", 31.

³⁶ İbn Mâce, "İkâmetü's-Salât", 176.

³⁷ Buhârî, "Fedâilü'l-Kur'ân", 32.

³⁸ İbn Mâce, "İkâmetü's-salât", 176.

³⁹ Buhârî, "Tevhîd", 52; "Fedâilü'l-Kur'ân", 19,30.

⁴⁰ Özgür Çoban, *Doğru ve Güzel Konuşmanın Sırları-Diksiyondan Mikrofonu* (İstanbul: Okul Yayıncılık, 2012), 23-24, 159-162.

⁴¹ Sağman, Ali Rıza, *İlâveli Yeni Sağman Tecvidi* (İstanbul: Bahar Yayınları, 1958), 38; Abdurrahman Çetin, *Kur'ân Okuma Esasları* (Bursa: Emin Yayınları, 2011), 329; Pakdil, *Ta'lim, Tecvid ve Kiraat*, 110.

şedde ve idğamların seslerini netleştirme ve usûlüne uygun doğru sesleri verme açısından son zamanlarda tercih edilir hale gelmiştir. Bu sebeple dudak hareketleri tilâvetin telâffuz âdâbı, bu tavırlara riâyet etmemek de tecvid nizamına saygısızlık olarak kabul edilmiştir.⁴²

Hülasa Kur'ân'ın tecvid tekniklerine göre okunmasında mahreç, sıfatlar, dudak hareketleri ve güzel ses birbirinden ayrılmaz unsurlardır. Doğal/fitrî bir okuyuş esas alınarak bu unsurların hakkıyla ve aynı anda icrâ edilmesi, tilâvetin nitelik kazanmasında önemli bir husustur.

1.2. Tilâvette Mânânın Gözetilmesi

Kur'ân tilâvetinde mânânın gözetilmesi, sözü mânânın tamam olduğu yerlerde kesmek, mânâyâ uygun yerden söze başlamak, kelimeleri birbirine karıştırmadan ve anlam karışıklığına sebep olmadan okumak, önemli noktalarda vurgu yapmak, mânânın iktizâ ettiği kimi yerde hüznü kimi yerde coşkulu okumak şeklinde olur.⁴³ Bu bağlamda Kur'ân tilâvetinin mânâ boyutunda vakf ve ibtidâ kuralları ile temsîlî okumaya riâyet yer almaktadır.

Kur'ân'da kastedilen mânânın açıkça ortaya çıkması ve kavranabilmesi, anlam karışıklığının önlenmesi ve ilâhî vahyin i'cazının gösterilebilmesi için tilâvette vakf ve ibtidâyâ riâyet büyük önem arz etmektedir.⁴⁴ İbnü'l-Cezerî'nin de vurguladığı gibi tecvidi öğrendikten sonra kişinin lafız boyutundan mânâ boyutuna geçerek vakf ve ibtidâyı öğrenmesi gerekir.⁴⁵

Vakf, kırâata yeniden başlamak niyetiyle normal olarak nefes alınabilecek bir süre boyunca bir kelime üzerinde sesi kesmekten ibarettir.⁴⁶ Eserlerde ilk olarak söz edilen ıztrârî vakf nefesin yetmemesi, okumaya devam edememe, nasıl okunacağını unutma vb. zaruri bir durumdan dolayı mânânın tam olmadığı yerde, gramer kurallarına aykırı şekilde yapılan bir vakftir. Bu durumda gerekli olan şey, geriye dönüp anlam bütünlüğüne uygun bir yerden okumaya tekrar başlamaktır. İhtiyârî vakf ise okuyanın kendi seçiminde olan, zaruret halinden ve rastgelelikten uzak, gramer kurallarına ve mânânın kemâline en uygun vakftir.⁴⁷ Burada dikkat edilmesi gereken husus, lafız ve mânâ yönünden kelâmın tamam olmadığı, işitenin mânâyı kavrayamadığı, mânânın açıklığa kavuşması için kendisinden sonraki lafzın okunmasına şiddetle ihtiyaç hissedildiği, bazen de mânânın uygun olmadığı

⁴² Sağman, *Sağman Tecvidi*, 38; Çetin, *Kur'ân Okuma Esasları*, 330-335; Pakdil, *Ta'lim, Tecvid ve Kiraat*, 110.

⁴³ Hayrunnisa Nefes, *Kur'an Tilavetinde Temsili Okuma* (Samsun: Ondokuz Mayıs Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 2013), 9.

⁴⁴ Recep Koyuncu, "Vakf-İbtidânın Âyetlerin Anlaşılmasındaki Rolü", *Marife* 15/1 (2015), 169-170.

⁴⁵ İbnü'l-Cezerî, *Mukaddime*, 8.

⁴⁶ Muhammed Mahmut Halil el-Husarî, *Ahkâm-ü Kırâati'l-Kur'ân* (Beyrut: Mektebetü'l-Mekkiyye-Dâru'l Beşâiri'l-İslâmiyye, 1995), 232; Ebû Abdurrahman Cemâl b. İbrahim el-Kırs, *Zâdü'l-mukriîn esnâe tilâveti'l-Kitâbi'l-Mübîn* (Medine: Dâru'z-Ziyâ', 2002), 2/11.

⁴⁷ Husarî, *Ahkâm-ü kırâati'l-Kur'ân*, 251-253.

yerde vakf yapmamaktır.⁴⁸ *İbtidâ* ise vakfın zıddı olup "Kur'ân'ı okumaya ilk başlama veya vakfedip nefes aldıktan sonra kırâata devam etmek niyetiyle (vakfedilen yerin öncesinden veya sonrasında) okumaya tekrar başlama"⁴⁹ şeklinde tarif edilmiştir.

Kur'ân fonetiğine aykırı düşmeme ve anlam karışıklığına sebep olmaması açısından vakf da ibtidâ da belirli kurallar dâhilinde yapılmalıdır. Burada dikkat edilmesi gereken nokta ibtidânın tamamen ihtiyârî, vakfın ise kısmen ıztırârî oluşudur.⁵⁰ Bu bakımdan aslında ibtidâ yerini belirlemek, vakfedilecek yeri bilmekten daha zordur.⁵¹ İbnü'l-Enbârî (ö. 328/940) Kur'ân'ı güzel bir şekilde okumanın vakf ve ibtidâyı bilmekle mümkün olacağını, kişinin okuduğu metni anlayabilmesi, kalbinin mânâ ile meşgul olabilmesi ve dinleyenlerin mânâyı anlama hususunda sıkıntı çekmemeleri için vakf ve ibtidânın en doğru şekilde uygulanması gerektiğini belirtmiştir.⁵² Bunun için elbette dil bilgisine ihtiyaç vardır. Ancak Arapça konusunda bilgisi olmayan bir kimse en azından belirlenmiş vakf işaretlerine ve tecvid kitaplarındaki yön gösteren kurallara uyabilir.

Kur'ân tilavetinde okuma tavır ve üslûbu, lafızlardaki ses tonu ve vurgular Kur'ân'ın belâğatının açıkça ortaya çıkmasında, mânâ ve hikmetlerinin kavratılmasında, yerine göre sevinç ve coşku, yerine göre hüznün ve sıkıntı duygularının yansıtılmasında önemli bir rol oynamaktadır. Tertilin gereği olan Kur'ân'ı mânâsına göre tecvid etmek ve tefsîrî bir tilâvet ancak *temsîl* prensiplerine göre icrâ edilir.⁵³ Temsîl, "Kur'ân kırâatında mânâ edatlarını rollerine, kelimeleri medlûl ve mânâlarına, âyetleri mantûk ve mefhumlarına uygun bir tarz ve ses tonu ile okumaya" denilmektedir.⁵⁴

Temsîlin ses vurgusu (*nebr*), *raf'-ı savt* ve *hafd-ı savt* olmak üzere üç prensibi vardır. *Nebr* kelimelerin bütünlüğünü korumak ve mânâyı dikkat çekmek için sese kuvvet vermeye,⁵⁵ cümle içerisinde belirtilen maksadı hangi kelime taşıyorsa, o kelimenin belli hecesinde sese uygulanan baskıya denilmektedir.⁵⁶ Yerinde yapılan ses vurgusu mânâ ve maksada kuvvet kazandırırken, yerinde yapılmayan vurgu mânâyı tamamen bozabilir, anlam karışıklığına neden olabilir. Sözelimi " قُلْ مَا عِنْدَ اللَّهِ خَيْرٌ مِنَ اللَّهْوِ وَمِنَ التَّجَارَةِ " yani "De ki: Allah'ın katında olan, eğlence ve ticaretten daha hayırlıdır."⁵⁷ âyetinde baştaki ism-i mevsûl olan مَا (mâ) ya vurgu yapılırsa bu edat olumsuzluk mâ'sı gibi düşünülür ve mânâ "Allah katında olan, eğlence ve ticaretten daha hayırlı değildir." gibi olumsuz ve çirkin bir hal alır.⁵⁸

⁴⁸ Vakf ve ibtidâ çeşitleri ve kuralları ile ilgili geniş bilgi için bkz. Husarî, *Ahkâm-ü kırâati'l-Kur'ân*, 251-261; Sindî, *Teshîl*, 109-117; Aksoy, *Kur'ân'ı Okuma Âdâbı*, 38-46; Ünlü, *Kur'ân-ı Kerîm'in Tecvidi*, 144-161; Karaçam, *Kur'ân-ı Kerîm'in Faziletleri*, 317-344; Pakdil, *Ta'lim, Tecvid ve Kırâat*, 249-276; Çetin, *Kur'ân Okuma Esasları*, 259-277.

⁴⁹ İbnü'l-Cezerî, *Neşr*, 1/230; Karaçam, *Kur'ân-ı Kerîm'in Faziletleri*, 317; Pakdil, *Ta'lim, Tecvid ve Kırâat*, 269; Çetin, *Kur'ân Okuma Esasları*, 274; Temel, *Kırâat ve Tecvid İstılahları*, 67.

⁵⁰ Karaçam, *Kur'ân-ı Kerîm'in Faziletleri*, 317.

⁵¹ Sağman, *Sağman Tecvidi*, 37; Pakdil, *Ta'lim, Tecvid ve Kırâat*, 269.

⁵² Ebû Bekr Muhammed b. el-Kâsım b. Beşşâr el-Enbârî, *Kitâbü İzâhi'l-vakf ve'l-ibtidâ* (Dimeşk, y.y., 1971), 25.

⁵³ Aksoy, *Kur'ân'ı Okuma Âdâbı*, 24.

⁵⁴ Sağman, *Sağman Tecvidi*, 36; Karaçam, *Kur'ân-ı Kerîm'in Faziletleri*, 460.

⁵⁵ Çetin, *Kur'ân Okuma Esasları*, 339; Pakdil, *Ta'lim, Tecvid ve Kırâat*, 221.

⁵⁶ Karaçam, *Kur'ân-ı Kerîm'in Faziletleri*, 467; Kadri Yıldırım, "Arap Dilinde Nebr (Vurgu)", *Dokuz Eylül İlahiyat Fakültesi Dergisi* 17 (2003), 165.

⁵⁷ el-Cuma 62/11.

⁵⁸ Ses vurgusu hakkında geniş bilgi için bkz. Karaçam, *Kur'ân-ı Kerîm'in Faziletleri*, 467-474; Çetin, *Kur'ân Okuma Esasları*, 339-342; Pakdil, *Ta'lim, Tecvid ve Kırâat*, 221-224.

Raf'-ı savt Kur'ân kırâatinde mânânın gerektirdiği kelime ve cümlede sese hafif baskı uygulamak, ses tonunu yükseltmek ve canlı bir tavır ile okuyuşu seslendirmektir. Bu tarz tilâveti tekdüzelikten kurtararak okuyuşa ahenk katmakta ve Kur'ân'ın en doğru şekilde anlaşılmasını sağlamaktadır. Aksi halde coşku ve sevinç icap ettiren bir ibâre, yanlış tonlamadan dolayı üzüntü veya pişmanlık içeren bir algıya yol açabilir. Örneğin " وَقَالَ مُوسَىٰ يَا فِرْعَوْنُ أَنِّي رَسُولٌ مِّن رَّبِّ الْعَالَمِينَ " yani " *Mûsâ dedi ki: Ey Firavun! Şüphesiz ki ben âlemlerin Rabbi tarafından gönderilmiş bir peygamberim.*"⁵⁹ âyetinde Hz. Mûsâ'nın hak ve hakikati ifade eden sözü yüksek sesle coşkulu okunmadığı takdirde, Firavun'a karşı söylediği söz dinleyenler tarafından yanlış algılanabilir. *Raf'*-ı savt hak ve hakikatın, ilâhî emir ve yasakların ifade edildiği âyetlerde, hakkın ve haklının sözlerinin aktarıldığı, müjde, mükâfat ve rahmet içeren âyetlerde uygulanmalıdır. *Hafd'*-ı savt ise tilâvette yerme ve kötülemeyi, edep ve niyâzı ses ile göstermek amacıyla mânânın gerektirdiği yerlerde ses tonunun indirilmesidir. Dua ve niyazlarda, bâtila ait sözlerde, tehdit ve ibret ifade eden sözlerde, inananların ya da meleklerin bazı soru ve isteklerinin ifade edildiği âyetler ile Hz. Peygamber'e uyarı niteliği taşıyan ibârelerde uygulanır.⁶⁰

Yukarıda ele alınan teorik konular, Kur'ân'ın doğru ve güzel bir şekilde okunabilmesi/tilâvete nitelik kazandırılabilmesi adına kırâat alanında iştiğal eden kişilerin bildiği temel unsurlardır. Ancak teorinin pratiğe dönüşmesi ve tilâvetin tesir yönünün aktif hale gelebilmesi için kişinin okuyuşunu bazı tutum ve davranışlarla desteklemesi gerekir. Manevî açıdan tilâvete katkı sağlayacak olan bu hususlar, güzel bir tilâvetin ruhu olarak kabul edilebilir.

2. Tilâvete Nitelik Kazandıran Bazı Tutum Ve Davranışlar

Bu konu kitaplarda "Tilâvet Âdâbı" başlığı altında ele alınmaktadır. Kur'ân'da " *Her kim Allah'ın şeâirine saygı gösterirse, şüphesiz bu kalplerin takvasındandır.*"⁶¹ buyurularak Kur'ân'a gösterilen ta'zîm ve hürmetin Allah'a duyulan sevgi ve saygının bir tezahürü, kalpteki takvanın alâmeti olduğu vurgulanmaktadır. İşte bu takvaya ulaştıracak tutum ve davranışlar, Kur'ân'dan ziyadesiyle istifade etmek için bir ön koşul, kalben ve zihnen bir ön hazırlık olarak değerlendirilebilir.

Kur'ân'da⁶² ve Hz. Peygamber'in hadislerinde⁶³ bütün amel ve ibadetlerde hâlis niyetin önemine dikkat çekilmiştir. Bu bağlamda Kur'ân'ı tilâvet eden bir kimsenin dünyanın geçici heves ve nimetlerini, yani mal edinme, makam-mevki sahibi olma, akranlarına üstün gelip insanlara/yöneticilere yaranmaya çalışma, insanlar tarafından beğenilme, takdir edilip övülme gibi beklentileri amaç edinmemesi gerekir.⁶⁴

⁵⁹ el-A'râf 7/104.

⁶⁰ *Raf'*-ı savt ve *hafd'*-ı savt konularında geniş bilgi için bkz. Aksoy, *Kur'ân'ı Okuma Âdâbı*, 27-34; Karaçam, *Kur'ân-ı Kerîm'in Faziletleri*, 474-478; Pakdil, *Ta'lim, Tecvid ve Kırâat*, 224-227.

⁶¹ el-Hac 22/32.

⁶² el-Beyyine 98/5.

⁶³ Buhârî, "Nikah", 5; Ebû Dâvûd, "Talâk", 11.

⁶⁴ Ebû Zekerîyya Yahyâ b. Şeref en-Nevevî, *et-Tibyân fî âdâbi hameleti'l-Kur'ân* (Mısır: Dâr-u Bedr, 2006), 58.

Kur'ân tilâvetinde niyetten sonra -dili Arapça olsun ya da olmasın her kişi için- anlama ve kavrama çabası yer almaktadır. Zira Kur'ân'ın temel amacı insanın akli ve vicdaniyle buluşmak, hayat yolculuğunda insana rehberlik yapmak, kişinin dünya ve ahirette huzur ve saâdetini temin etmektir. Dili Arapça olmayan toplumların Kur'ân'ı anlamak için Arapçayı öğrenmesi, bu mümkün olmazsa en azından meal ve tefsir çalışmalarını okuması, namazda okuyacağı sûrelerin mânâlarını öğrenmesi gerekmektedir.

Üzerinde düşünülüp ibret alınması Kur'ân'ın sık sık hatırlattığı ilkelere biridir. Kur'ân bu ilkeyi göz ardı edenler hakkında yer yer uyarılarda bulunur.⁶⁵ Bu anlamda karşımıza *teakkül*,⁶⁶ *tefekür*,⁶⁷ *tezekkür*⁶⁸ ve *tedebbür*⁶⁹ gibi kavramlar çıkmaktadır. Kur'ân'da bilinçli olarak farklı tarzda kullanılan bu kavramların her ne kadar genel anlamının "düşünme" olduğu söylene de, incelendiği zaman farklı derinlikleri olan, birbirlerini tamamlayan düşünce ve algı basamakları olduğu görülecektir. Şöyle ki: Kur'ân'da insanın sorumlu tutulduğu ilk akli meleke *teakkuldür* ve insanın akıyla varlık ve fiiller, sebep ve sonuçlar arasında doğru bağlantılar kurması, faydalı ve zararlıyı ayırt etmesi, duyu organlarıyla algıladığı eserlerden müessiri keşfetmesi istenir. Bu basamakta Allah kullarına, kâinata ve olaylara dair bir bakış açısı ve algılama biçimi kazandırmaya çalışır.⁷⁰ İkinci meleke olan *tefekür*, zihinde beliren somut şeylerden yola çıkarak basiretin, hakikate ulaşmak adına çaba sarf etmesidir. Bu basamakta Allah, kullarının hem kâinat kitabındaki kevnî âyetler, hem de Kur'ân âyetleri üzerinde düşünmelerini, böylece hakikate erip Rablerini doğru bir şekilde tanımalarını ister.⁷¹ Üçüncü basamak olan *tezekkür*, insanın fitratına yerleştirilen tevhid ve marifet gerçeğini yakalamaya çalışma anlamında geçmişe yönelik bir düşünme eylemidir ve tefeküre göre daha derindir. Tefekürün bir zihin eylemi olmasına karşılık *tezekkür* dilin ve kalbin fiilidir. Zihnî düşünce ile tefekürde derinleşen insan *tezekkür* boyutuna geçer, düşüncesi berraklaşır, kalbinin ve dilinin zikri artar.⁷² Düşünmede zirve olan son basamak ise *tedebbürdür*. Bir işin sonunu baştan hesaplayıp ona göre tedbirini almak ve kalbi daima uyanık tutmaktır. Allah'ın kâinat ve insanı yaratmasındaki maksat ve maslahatlara vâkif olmak, kâinattaki her şeyin yerli yerince yaratıldığını görmek, Kur'ân'ın emir ve yasaklarının, eşya ve hâdiselerin arka planında Allah'ın olduğunu ve hikmeti idrak etmektir.⁷³ Gazzâlî bu anlamda Kur'ân'ı hakkıyla okumanın lisan, akıl ve kalbin işbirliği etmesiyle mümkün olacağını söylemiştir.⁷⁴

Hal böyle olunca mânâ ve huşû eksenli bir tilâvet için zihnin en sakin, kalbin en uyanık ve idrâkin en elverişli olduğu vakitleri gözetmek büyük önem arz eder. Bundan dolayı Kur'ân, en bereketli ve en tesirli vaktin gece olduğunu⁷⁵ ve bu vaktin

⁶⁵ bkz. en-Nîsâ 4/82; Sâd 38/29; Muhammed 47/24.

⁶⁶ bkz. el-Bakara 2/44; Hûd 11/51.

⁶⁷ bkz. el-En'âm 6/50; el-Haşr 59/21.

⁶⁸ bkz. Yûnus 10/3; es-Secde 32/4.

⁶⁹ bkz. en-Nîsâ 4/82; Muhammed 47/24.

⁷⁰ bkz. el-Bakara 2/164; el-A'râf 7/185; el-Ğâşiye 88/17.

⁷¹ bkz. el-Yûnus 10/24; en-Nahl 16/44; el-Câsiye 45/3-6;

⁷² bkz. Âl-i İmrân 3/190-191; el-En'âm 6/152; el-A'râf 7/201.

⁷³ bkz. en-Nîsâ 4/82; es-Sâd 38/29; et-Tevbe 9/40.

⁷⁴ Gazzâlî, *İhyâ*, 340.

⁷⁵ el-Müzzemmil 73/2-4.

meşguliyetlerden uzak olduğu için tercih edilmesi gerektiğini bildirir.⁷⁶ Hz. Peygamber de daha çok tedebbür imkânı verdiği için gecenin sakinliğinde okunan Kur'ân'ın fazilet ve sevap bakımından daha değerli olduğunu vurgulamıştır.⁷⁷ Kur'ân'ın ilk inzâli ve İsrâ olayı gibi bazı önemli güzelliklerin de geceleyin vuku bulması manidardır.⁷⁸ Elbette tilâvet için en uygun konum namazdır. Allah Rasûlü en çok namazda Kur'ân okumayı sever, sahâbeyi de buna teşvik ederdi.⁷⁹ Nevevî bu hususta namazda kıyamın Kur'ânla uzatılmasının secdelerin uzatılmasından daha faziletli olduğunu söylemiş, daha sonra tilâvet için en efdal vakitlerin gecenin son yarısı, daha sonra akşam ile yatsı arası veya sabah namazı sırasındaki veya hemen sonrasındaki seher vakti olduğunu bildirmiştir.⁸⁰

Dilden zihnî bir boyuta taşınan Kur'ân'ın, mânâyâ göre yer yer hüznle okunması da önemlidir ki bu Allah tarafından övülen bir niteliktir.⁸¹ Haddizatında bu durum Kur'ân'la meşguliyetin çokluğuna bağlı olarak hakiki aşkın ve hasretin bir tezahürüdür. Hz. Peygamber Kur'ân'ı çoğu zaman hüznle okur, duygulanır ve ağlar ve şöyle derdi: “Şüphesiz bu Kur'ân hüznle nâzil olmuştur. (Bu sebeple) O'nu okurken ağlayınız, ağlamıyorsanız ağlar gibi (hüzünlü) okuyunuz.”⁸² Bazen de ashâbından Kur'ân'ı güzel ve hüzünlü okuyanlara Kur'ân okutur, hayranlıkla dinler, çok duygulanır ve gözyaşlarına hâkim olamazdı.⁸³

Hz. Peygamber Kur'ân'ı başkasından dinlemeye de ziyadesiyle önem vermekteydi.⁸⁴ İnkârcıların: “Bu Kur'ân'ı dinlemeyin, okunurken gürültü yapın ki belki bastırırsınız.”⁸⁵ demelerine karşılık Allah: “Kur'ân okunduğu zaman O'nu dikkatle dinleyin ve susun ki size merhamet edilsin.”⁸⁶ buyurmakta; Kur'ân'dan istifade noktasında tilâvet edilirken hürmet ve ta'zim içerisinde susup dikkatle O'na kulak vermenin önemli bir şart olduğuna dikkat çekmektedir.⁸⁷ Nitekim susmak dinlemeye, dinlemek tefekküre, tefekkür basirete, basiret imânâ, iman da amele vesiledir. Bu bakımdan Kur'ân'ı lafız ve mânâsına odaklanarak dikkatli bir şekilde dinlemenin Kur'ân'ı anlamaya ve aynı zamanda doğru bir tilâvete katkısı büyüktür.

⁷⁶ el-Müzzemmil 73/6-7.

⁷⁷ Ebû Dâvûd, “Kitâbü's-salât”, 326.

⁷⁸ Nevevî, *Tibyân*, 95.

⁷⁹ Ebu'l Huseyn Müslim b. Haccac el-Kuşeyrî el-Müslim, *Sahîli-u Müslim* (Beirut, y.y., 1983), “Salâtü'l-Müsâfirîn”, 250.

⁸⁰ Nevevî, *Tibyân*, 180; Süyûtî, *İtkân*, 277.

⁸¹ el-Mâide 5/83; el-İsrâ 17/109; Meryem 19/58.

⁸² İbn Mâce, “İkâmetü's-salât”, 176.

⁸³ Buhârî, “Fedâilü'l-Kur'ân”, 35.

⁸⁴ Buhârî, “Fedâilü'l-Kur'ân”, 32.

⁸⁵ el-Fussilet 41/26.

⁸⁶ el-A'râf 7/204.

⁸⁷ Ebû Abdillâh Muhammed b. Ahmed b. Ebîbekr el-Kurtubî, *el-Câmi' li-ahkâmî'l-Kur'ân* (Beirut: Risâle Yayınları, 2006), 9/432.

Tüm ibadetlerde olduğu gibi⁸⁸ istifade açısından Kur'an tilâvetinde de süreklilik esastır. Bu anlamda Kur'an tilâveti özel ay, gün veya gecelere tahsis edilmemeli, ruhun daima canlı ve zinde olabilmesi için samimiyetle ibadet ve tilâvete devam edilmelidir. Nitekim Hz. Peygamber her gün düzenli bir şekilde kolayına geldiği miktarda⁸⁹ Kur'an okumayı kendisine vird edinmiş,⁹⁰ ashâbını da bu konuda teşvik etmiş,⁹¹ bazen bir oturuşta çok okuyup bazen de hiç okumama davranışını hoş görmemiştir. Gece gündüz istikrarla Kur'an okuyan ve onunla amel edenlerin Allah'ın ehli olacağını müjdelemiş⁹² ve Allah katında en sevimli amelin bir yolculuktan sonra yeni bir yolculuğa başlamak, yani hatmi bitirdikçe yeniden hatme başlamak olduğunu haber vermiştir.⁹³

Hülâsa usûl ve âdâp açılarından tamamen nitelik kazanan bir tilâvet, tesir ve istifade açısından Kur'an'ın arzuladığı ve hedeflediği ihsan derecesinde bir okuma tarzıdır. Bir hayat kitabı mesabesinde olan Kur'an'ın, hangi şekilde okunursa okunsun, Allah'ın rızasına kavuşturması, hidayet, rahmet ve şifa; ibadetler için de kabul vesilesi olması umut edilir. Ancak Yüce Kelâmın hakkıyla okunması hususunda gösterilen hassasiyet, Allah'a olan saygı ve sevginin bir tezahürü olup, ideal birey ve İslam toplumunun yetişmesinde büyük rol oynadığı kabul edilmektedir. Böyle bir tilâvetin kazanımında imkânlar nispetinde iyi bir eğitime, hal ve kâl diliyle klavuz olacak eğitimcilerin varlığına ihtiyaç duyulmaktadır. Bu bağlamda çalışmanın üçüncü bölümünde bu konu ele alınmıştır.

3. Kur'an Eğitiminin Önemi Ve Ana Unsurları

Eğitim,⁹⁴ öğretim⁹⁵ kavramından farklılık arz etmekle beraber esasen öğretimi de kapsamaktadır. Zira eğitim süreci daha çok, öğretim aşamasında verilen teorik bilgilerin pratiğe/ davranışa dönüştürülmesine yöneliktir. Kur'an'ın bu yöndeki hedefi düşünülerek bu bölümün başlığında *Kur'an eğitimi* ve bütün kurumlarda bu eğitimi veren kişiler için hoca, öğretmen vb. kavramlar yerine genel olarak *Kur'an eğitimcisi* ifadesi tercih edilmiştir.

Önceki bölümlerde zikredildiği gibi Kur'an tilâvetiyle doğru ve güzel okuyabilme, okuduğunu anlamlandırma ve istedik davranışları kazanabilme nitelikleri hedeflenmektedir. Böyle bir hedefe de ancak sağlam bir eğitimle ulaşılabilir. Binaenaleyh kastedilen Kur'an eğitimi lafız, mânâ ve amel odaklı, ihsan ve itkan merkezli, programlı ve bilinçli, sevgi, edep ve hürmetin esas kabul edildiği bir eğitim olmalıdır.

Kur'an'ı ilk öğrenen ve ilk öğreten insan konumunda olan Hz. Peygamber: "*Sizin en hayırlınız Kur'an'ı öğrenen ve O'nu öğretenidir.*"⁹⁶ buyurarak gerçek üstünlük ve değerini Kur'an'ı en güzel şekilde öğrenmek, ezberlemek, öğretmek, anlamak, anlatmak, öğütlerine kulak verip yaşamak ve Kur'an'a hizmet etmekte olduğunu vurgulamıştır. Allah Rasûlü,

⁸⁸ el-Hicr 15/99; Meryem 19/31.

⁸⁹ el-Müzzemmil 73/20.

⁹⁰ Buhârî, "Kitâbü's-savm", 64; İbn Mâce, "Sünen", 178.

⁹¹ Buhârî, "Kitâbü'r-rikâk", 18; Buhârî, "Fedâilü'l-Kur'an", 23; Tirmizî, "Kitâbü'l-Kırâât", 10.

⁹² Nesâî, "Mukaddime", 16.

⁹³ Tirmizî, "Kitâbü'l-Kırâât", 13.

⁹⁴ Mehmet Zeki Aydın, *Din Öğretiminde Yöntemler* (Ankara: Nobel Yayınları, 2014), 5.

⁹⁵ Aydın, *Din Öğretiminde Yöntemler*, 10.

⁹⁶ Buhârî, "Fedâilü'l-Kur'an", 21.

“Nitekim aranızdan size bir peygamber gönderdik ki O size âyetlerimizi okuyor, sizi arıttıp temizliyor, size Kitab’ı ve hikmeti öğretiyor, size daha önce bilmediklerinizi öğretiyor.”⁹⁷ âyeti mucibince tebliğ, tilâvet, ta’lîm, tebyîn ve tezkiye görevlerini hakkıyla ifa ederek ideal bir eğitim ve öğretim tavrı sergilemiştir.⁹⁸ Dili Arapça olduğu halde Kur’ân’ın tecvid ile okunuşunu ve tefsirini bilemeyen Müslümanlara, kendisinin bizzat yetiştirdiği Abdullah b. Mes’ûd, Sâlim Mevlâ Ebî Hüzeyfe, Muâz b. Cebel ve Übey b. Ka’b gibi liyakat ve maharet sahibi hocalardan ders almaları konusunda teşvikte bulunmuştur.⁹⁹ Bu bakımdan Kur’ân eğitiminde başta öğretmen, daha sonra öğrencinin rolü, eğitim alınan mekânın şartları ve öğretim ilke ve metotları büyük önem arz etmektedir.

3.1. Kur’ân Eğitiminde Eğitimci ve Öğrencinin Rolü

Kur’ân eğitiminde en büyük rolü üstlenen bir Kur’ân eğitimcisinde ahlâkî, amelî, meslekî ve kültürel yeterlikler¹⁰⁰ ve pedagojik formasyon (çocuk ve yetişkin eğitimine dair bilgi ve beceri sahibi olma)¹⁰¹ gibi birtakım niteliklerin bulunması gerekmektedir. Bu hususlar içerisinde en tesirli eğitim vasıtası ihlâs ve samimiyettir. İmam Nevevî, Kur’ân eğitimiyle fedakârane bir şekilde uğraşan öğretmenlerin nefsânî gayelere hizmet etme ve kendi egolarını tatmin etme niyetinden şiddetle kaçınmaları gerektiğine dikkat çekmektedir.¹⁰² Bu bakımdan Kur’ân eğitimcisi mesleğini halis bir niyetle, istek ve şevkle icrâ etmelidir.

Kur’ân eğitiminin amel boyutunda, Kur’ân’ın ahlâkî ilkelerini benimsetmede öğrenciler üzerinde nasihattan daha çok, güzel ahlâk ve davranışlar tesirli olmaktadır. Bu bakımdan Kur’ân eğitimcisi, Kur’ân’ın ortaya koyduğu ahlâkî değerlere uygun, olumlu davranışlar sergilemelidir. Buna göre eğitimci öğrencilerini koşulsuz sevmeli, şefkat ve merhamet, nezaket ve incelik sahibi olmalı, kendisini talebelerine sevdirmelidir. Sabır, hoşgörü ve affedicilik Kur’ân eğitimcisi için önemli erdemlerden biridir. Özellikle Kur’ân okumakta güçlük çeken, yanıltıcı ısrar eden öğrencilerinin doğru ve güzel okuyabilmeleri için yardımcı, destekleyici, güdüleyici ve cesaretlendirici olmalıdır. Kur’ân eğitiminde en küçük bir sabırsızlık, azarlama, aşağılama, alay etme, surat asma, hatta kaşını eğme öğrenciyi Kur’ân’dan soğutma ve dine karşı önyargılı hale getirme gibi hoş olmayan sonuçlar doğurabilir. Kur’ân eğitimcisi güler yüzlü, anlayışlı, sevecen, esprili, şakaları ölçülü, dili iltifata alışık olmalı, konuşurken kibar ve nazik bir üslup kullanmalıdır.

Eğitimcide bulunan özveri, fedakârlık, heyecan, gayret, çaba ve çalışkanlık meziyetleri öğrencinin gözünden kaçmayan hususlardır. Öğrencilere karşı güvenilir, doğru

⁹⁷ el-Bakara 2/151.

⁹⁸ Ramazan Gürel, “Hz. Peygamber (s.a.v)’in Eğitim ve Öğretim Modelinde Belli Başlı İlke ve Metotlar”, *Yakın Doğu Üniversitesi İslâm Tetkikleri Merkezi Dergisi*, 1/2 (2015), 117.

⁹⁹ Buhârî, “Fedâilü’l-Kur’ân”, 8.

¹⁰⁰ Süleyman Akyürek, “Kur’ân Kursu Öğreticisinin Meslekî Yeterlikleri”, *Erciyes Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 18/1 (2005), 189.

¹⁰¹ Akyürek, “Kur’ân Kursu Öğreticisinin Meslekî Yeterlikleri”, 175-192.

¹⁰² Nevevî, *Tibyân*, 58.

sözlü, objektif ve adaletli; söylem ve davranışlarda tutarlı ve dengeli olmak, öğrenciye rehberlik ve önderlik etmek Kur'an eğitimcisini öğrencinin gözünde özel bir konuma getirecektir. Tevâzu, takva, huşû, yumuşak huyluluk, vakar ve ağırbaşlılık Kur'an eğitimcisine en çok yakışan erdemlerdir. Kur'an eğitimcisinin temizlik (ağız ve diş temizliği) ve düzen, kılık-kıyafet ve güzel kokuya özen gösterip bakımlı olması ve sağlığına dikkat etmesi ihmal edilmemesi gereken önemli konulardandır.¹⁰³

İşte Kur'an eğitimcisinin Kur'an'ın özünde ve Hz. Peygamber'in sünnetinde olan bu özellikleri, Kur'an eğitimine dolaylı yoldan katkı sağlaması yönüyle büyük önem arz etmektedir.

Kur'an eğitiminde verim ve istifadenin çok olması açısından diğer önemli bir faktör, öğrencinin tutum ve davranışlarıdır. Bunun için öğrenci aldığı Kur'an eğitiminde daima ilâhî rızayı gözetmeli; toplumda itibar sahibi olma, övülme, makam ve meslek sahibi olma, örgün eğitimde ise sadece iyi not alıp sınıfını geçme gibi niyetler gütmemelidir. Aksi takdirde ahirette nasibinin olmayacağına dair Allah¹⁰⁴ ve Rasûlû'nün¹⁰⁵ ihtarlarına maruz kalınması kaçınılmazdır. Kur'an öğrencisi kendisini ilim tahsilinden alıkoyacak gereksiz konuşma ve meşguliyetlerden sakınmalı; vaktinin büyük kısmını, enerji, şevk, duygu ve heyecanını, sağlık ve sıhhatini, zihnî ve aklı melekelerini, söz ve davranış yetilerini Kur'an ve ilim yolunda sarf eylemelidir. Nasıl ki bir tarla ziraat için en uygun hale getirilir ve güzelleştirilirse; kalp de ilim için tasfiye edilmeli/arındırılmalı ve güzelleştirilmelidir.¹⁰⁶ Bir öğrencinin kıymeti, başarısı, ilimden istifadesi ve saygınlığı hocasına gösterdiği saygı ve hürmetle doğru orantılıdır.¹⁰⁷

Nitelikli öğrenci, Kur'an'ı en güzel şekilde okuma, anlama, yaşama ve yaşatma yolunda büyük hedefleri olan ve bunun için uğraş veren, sorumluluklarının bilincinde, çalışkan, gayretli, azimli, kararlı ve erdemli bir öğrencidir. Kur'an'ı öğrenme veya ezberleme, ilim ve idealleri uğruna her türlü zorluğa, hocasının kendisini zorlamalarına katlanmalı, asla vazgeçmemeli, bu husustaki emek ve sabrın dünya ve âhîret mutluluğuna sebep olacağını aklından çıkarmamalıdır. İslâm büyükleri bu hususta şöyle demişlerdir: *"Öğrenmenin zorluğuna katlanmayanın ömrü cehâletin karanlıklarında kalmaya mahkûmdur. Onun zorluklarına sabredenlerin işi ise dünya ve âhîret saâdetine rücû eder."*¹⁰⁸

3.2. Kur'an Eğitime Dair Bazı İlke ve Öneriler

Kur'an eğitimi, merkezine eğitimci ve öğrenciyi alan bir eğitimidir. Her ne kadar bu iki unsurun başarıda payı olsa da, eğitimcinin Kur'an eğitime dair benimsemiş olduğu bazı ilke ve metotlar, eğitime nitelik kazandırmada önemli rol oynamaktadır. İşte bu açıdan Hz. Peygamber'in eğitimci kimliği, Kur'an eğitim ve öğretiminde benimsediği ilke ve

¹⁰³ Bu bölümdeki bilgiler için bkz. Nevevî, *Tibyân*, 61-67; Mehmet Adıgüzel, "Kur'an Öğretim Metotları ve Öğreticilik Vasıfları", *Atatürk Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 19 (2003), 201-204; Ali Yılmaz, "Tilâvet Âdâbı", *Atatürk Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 27 (2007), 137-160.

¹⁰⁴ eş-Şûrâ 42/20.

¹⁰⁵ Tirmizî, "Kitâbü'l-İlm", 6.

¹⁰⁶ Nevevî, *Tibyân*, 71; Karaçam, *Kur'an-ı Kerim'in Faziletleri*, 407-408.

¹⁰⁷ Nevevî, *Tibyân*, 72-73.

¹⁰⁸ Nevevî, *Tibyân*, 76.

yöntemler kesinlikle incelenmelidir.¹⁰⁹ Böylelikle eğitime dair ferdi farklılıklar, tadrîcilik, uygun zamanı kollama, mânâda somuttan soyuta kavratma ve sev(dir)me ilkelerini gözettiği görülecektir.¹¹⁰ Hz. Peygamber Kur'ân öğretiminde arz (örnek okuyuş), semâ (öğrenciyi dinleyip yanlısını tashîh etme) ve müşâfehe (öğrencinin mahreç, sıfat, dudak ta'limi ve diğer tecvid kurallarını hocasının ağzından alması) metotlarını kullanmıştır. Öğrettiği âyet ve sûrelerin muhtevasını anlatma, soru-cevapla pekiştirme, beyin jimnastiği yaptırma, örnekler verme, kıssalar anlatma, bizzat rol model olma, özendirme ve sakındırma, yeri gelince öğüt verme gibi yöntemlerden zaman zaman faydalandığı görülmektedir.¹¹¹

3.2.1. Kur'ân Eğitimine Dair Bazı İlkeler

a. Kur'ân eğitimi için farklı branşta olan değil, alan hakimiyeti olan fem-i muhsin hocalar istihdam edilmelidir. Kur'ân-ı Kerim dersi hem teori hem de pratiğe dayanması hasebiyle öğretmen sürekli kendisini yenilemeli, öğretim yöntem ve tekniklerini güncellemelidir. Bu nedenle hiç olmazsa senede bir mutlaka hizmet içi eğitim kursları düzenlenmeli, tashîh-i hurûf rehber hocaları aracılığıyla Kur'ân öğretmenlerinin tecvid bilgilerini gözden geçirmeleri, ezberlerini tekrar etmeleri, okuyuşlarını tashîh ettirmeleri ve öğretim yöntemlerini geliştirmeleri temin edilmelidir.¹¹²

b. Kur'ân-ı Kerim öğretmeni, ilk dersini "Kur'ân'ı niçin öğrenmeli ve okumalıyız?" sorusunun cevabına ayırmalı, derste öğrencilerin Kur'ân'a meylini ve iştiağını artıracak âyet ve hadislere yer verilmelidir.¹¹³ Bununla birlikte lafız ve mânâ bütünlüğü içerisinde, tefekkür ve tedebbür merkezli bir eğitim uygulanmalıdır.¹¹⁴

c. "Kolaylaştırınız, zorlaştırmayınız; müjdeleyiniz, nefret ettirmeyiniz."¹¹⁵ hadisi ilke edinilmeli; kayırma olmaksızın her öğrenciyeye sevgi, saygı ve hoşgörü temelli bir yaklaşım sergilenmelidir.¹¹⁶ Kur'ân okumada ve harfleri doğru telâffuz etmede sıkıntı çeken talebelere ders dışında özel zamanlar tahsis edilmeli ve bireysel ta'limler yapılmalıdır.

d. Kur'ân eğitiminde ferdi farklılıklar göz önünde bulundurulmalıdır. Zira her öğrencinin zihinsel kapasitesi, algı gücü ve gayreti, yetenek ve beklentileri, karakter ve psikolojik yapısı farklıdır. Bir öğretmenin öğrencilerini bu açılarından iyi tanınması, Kur'ân eğitim ve öğretim yöntemlerini öğrencilerin hazırbulunuşluk seviyelerine göre, vereceği ödev ve sorumlulukları ise bireysel farklılıklara göre ayarlaması gerekir. Bu aynı zamanda

¹⁰⁹ Recep Koyuncu, "İdeal Kur'an Öğretimi: Sorunlar ve Çözüm Önerilerine İlişkin Bir İnceleme", *Ondokuz Mayıs Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 49 (Aralık 2020), 297-300.

¹¹⁰ Gürel, "Hz. Peygamber (s.a.v)'in Eğitim-Öğretim Modeli", 119-124.

¹¹¹ Gürel, "Hz. Peygamber (s.a.v)'in Eğitim-Öğretim Modeli", 125-131.

¹¹² Çetin, *Kur'ân Okuma Esasları*, 50.

¹¹³ Çetin, *Kur'ân Okuma Esasları*, 48.

¹¹⁴ Nazif Yılmaz, *Kur'ân-ı Kerim'i Nasıl Öğretelim?*, (İstanbul: Değerler Eğitimi Merkezi Yayınları, 2016), 51.

¹¹⁵ Buhârî, "Kitâbü'l-İlm", 11.

¹¹⁶ Gürel, "Hz. Peygamber (s.a.v)'in Eğitim-Öğretim Modeli", 7-29; Yılmaz, *Kur'ân-ı Kerim'i Nasıl Öğretelim?*, 51.

nebevî bir ilkedir. Hz. Peygamber aynı soruyu soran farklı kişilere her kişinin ilgi ve ihtiyacını, anlayış seviyesini, zafiyet, kabiliyet ve karakterini göz önüne alıp farklı cevaplar vermiştir.¹¹⁷

e. Kur'ân eğitimi için uygun bir mekân ve ortam tesis edilmelidir. Kur'ân eğitiminde gürültüden uzak, huzur verici, yeterli sıcaklık ve aydınlatma imkânına, gerekli teknolojik donanımına sahip rahat bir mekânın,¹¹⁸ Kur'ân eğitiminin ruhuna uygun, öğrencilerin fiziksel ve ruhsal ihtiyaçlarına cevap verecek özellikte güven ve ahlâk merkezli bir ortamın temin edilmesi çok önemlidir.¹¹⁹

Okullarda dönüşümlü olarak bütün sınıfların kullanabileceği özel Kur'ân okuma sınıflarının oluşturulması nitelikli bir Kur'ân eğitimi için elzemdir.¹²⁰ Bu sınıflar en fazla on beş kişilik olmalı, öğrenci oturma düzeni klasik düzenin aksine "U" şeklinde ayarlanmalıdır. Böylece aynı anda bütün öğrencilerin öğretmeni, öğretmenin de öğrencileri görmeleri ve Kur'ân'ı bizzat öğretmenin ağzından görerek öğrenme imkânı elde edilir. Sınıfın durumuna göre seviye grupları oluşturulup öğrencilerin grup grup oturmaları da sağlanabilir.¹²¹

Sınıflarda bilgisayar, projeksiyon, hoparlör, mikrofon vb. sesli ve görüntülü materyaller kullanılmalı,¹²² imkanlar ölçüsünde akustik ses yalıtımı düzenlemesi yapılmalıdır. Öğrencilerin ezberlediklerini okuyabilecekleri mukabele veya daha çok ezber yapmaya teşvik eden veya güzel okumaya özendirilen programlar tertip edilmeli, bunlar için gerekli ortamlar sağlanmalıdır.¹²³

3.2.2. Kur'ân Öğretimine Dair Bazı Öneriler

Aşağıda zikredilecek olan öneriler hazırbulunuşluk seviyelerine göre örgün ve yaygın eğitimde Kur'ân dersi alan (4-6 yaş hariç) bütün öğrencileri kapsamaktadır. Çocuk, genç ve yetişkin Kur'ân eğitiminde öğrencinin durum ve şartları göz önünde bulundurularak, metotların icrasında gerekirse esneklik uygulanmalıdır.

a. Alfabe Çalışmalarına Dair Öneriler

Harflerin isimleri, sıralanışı ve yazılışı öğrenciye doğru bir şekilde öğretilmeli; başta, ortada ve sonda yazılışlarının kolayca öğrenilebilmesi için bolca kelime yazdırılmalı, böylece öğrencilerin tümdengelim yoluyla harflerin bu hallerini kelime içinde öğrenmeleri sağlanmalıdır.¹²⁴ Mahreç eğitiminde öğrencilere öncelikle mahreç bölgeleri tanıtılmalı,

¹¹⁷ Gürel, "Hz. Peygamber (s.a.v)'in Eğitim-Öğretim Modeli", 120.

¹¹⁸ Aydın, *Din Öğretiminde Yöntemler*, 21.

¹¹⁹ Osman Egin - Hüseyin Öresin, *Hafızlık Risâlesi* (Ankara: Yorum Yayınları, 2017), 17-18.

¹²⁰ Yusuf Alemdar, "İlahiyat Fakültelerinde Kur'ân Dersleri ile İlgili Problemler ve Çözüm Önerileri", *Cumhuriyet İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 12/1 (2008), 208.

¹²¹ Yılmaz, *Kur'ân-ı Kerim'i Nasıl Öğretelim?*, 73.

¹²² Alemdar, "İlahiyat Fakültelerinde Kur'ân Dersleri", 208; Abdullah Benli, "İlahiyat Fakültelerinde Yürütülen Kur'ân Okuma ve Tecvid Dersleri İçin Bir Program Önerisi", *Bilimname Dergisi*, 28 (2015/1), 136.

¹²³ Alemdar, "İlahiyat Fakültelerinde Kur'ân Dersleri", 211.

¹²⁴ Yılmaz, *Kur'ân-ı Kerim'i Nasıl Öğretelim?*, 64.

Bu miktar öğrencinin durumuna göre artırılmalı veya azaltılmalıdır. Ertesi gün ödevler alınmadan önce çalışılan sayfayı önce öğretmen, sonra öğrenciler koro eşliğinde tekrar etmelidir. Öğretmen öğrenciler arasında âdil davranarak hepsine aynı miktarda okutmalı ve derste az da olsa her öğrencinin mutlaka okumasını sağlamalıdır.

Öğretmen yanlışları tespit etme hususunda hassas olmalı, öğrencinin hiçbir yanlışına müsamaha göstermemeli, hatasını fark etmesini sağlayarak okuma şevkini ve özgüvenini kırmadan uygun bir şekilde düzeltme yapmalıdır. Öğretmen Kur'an okuyan öğrencisini dinlerken diğer arkadaşlarının da okuyana odaklanarak dikkatle dinlemelerini, varsa hatalarını tespit etmelerini istemelidir. Yüzünden okumaya ilk olarak tahkik usûlüyle başlanmalı, öğrencilerin mahreç, sıfat ve tecvidleri oturup hatasız okumaya başladıkları zaman tedvir, daha sonra da hadr usûlüne geçilmelidir. Kur'an dersleri mûsikî ile eşgüdümlü işlenmeli, Kur'an'ın makamlı okunmasına özen gösterilmelidir. Bu bakımdan Kur'an öğretmeni makam yönünden kendisini geliştirmeli, öğrencilerine güzel kırâatı olan kurrâları dinletip takip ve taklit etmelerini sağlamalıdır.¹³² Kur'an derslerinde öğrencilere yüzünden okuma ödevi verilirken kemiyete değil, keyfiyete bakılmalıdır. Bundan dolayı Kur'an'a yeni geçen öğrencilere üç satır, daha sonra yarım sayfa, okuyuşu serileştiğinde ise bir sayfa ödev verilmelidir. Okuyuşları doğru, akıcı ve güzel bir hal alınca sayfalar, en fazla üç sayfaya kadar artırılmalı, derslerde döne döne aynı sayfalar okunmalı, ideal anlamda okuyuşa ulaşınca dek aynı sayfaları bol bol okuyup, dil egzersizi yapmaya öğrenciler teşvik edilmelidir.¹³³ Yüzünden okunan yerlerin mânâsı derste mutlaka okunmalı, gerekli ibret ve derslerin çıkarılması yönünde âyetlerin analizi yapılmalıdır.

Ödev ve çalışma düzeni olarak günlük çok sayfa yerine, tek sayfa-çok tekrar ilkesi benimsenmelidir. Öğrencinin seviyesine göre sayfa sayısı kademeli artırılabilir.

c. Ezber Çalışmalarına Dair Metotlar

Ezberlenecek yerin sınıfta ta'limi öncesinde eğitimci, aşinalık ve hazırbulunuşluk düzeylerine göre öğrencilerden süre veya duanın Arapça metnini ve mealini defterlerine yazıp gelmelerini istemelidir. Yazma ödevi ezber metnine aşına olmaları ve mealini ezberlemeleri için faydalı olacaktır.¹³⁴ Yazma imkânı olmayan durumlarda metnin bulunduğu fotokopiler dağıtılabilir. Sonrasında Arapça metin eğitimci tarafından tahtaya yazılmalı veya projeksiyonla tahtaya yansıtılmalıdır. Daha sonra eğitimci tahkik usûlüyle okumalı, öğrencilerin kendisini dikkatle dinleyip gerekirse kaydetmelerini, bir yandan da yüzünden takip etmelerini sağlamalıdır. Bundan sonra eğitimci dikkat edilmesi gereken hata yapılması muhtemel olan yerleri, tecvid kaidelerini renkli kalemle tahtadaki metnin üzerine işaretleyip bu kurallara uygun önce kendisi sonra koro eşliğinde öğrencilere okutturmalıdır. Telâffuzu zor olan yerleri birkaç defa okuyarak tekrar ettirmeli ve öğrencilerin bu kelimelere aşına olmalarını sağlamalıdır.

¹³² Çetin, *Kur'an Okuma Esasları*, 59.

¹³³ Yüzünden okuma çalışmaları için bkz. Çetin, *Kur'an Okuma Esasları*, 52-54; Adıgüzel, "Kur'an Öğretim Metotları", 209-210; Yılmaz, *Kur'an-ı Kerim'i Nasıl Öğretelim?*, 70-74.

¹³⁴ Çetin, *Kur'an Okuma Esasları*, 55.

Toplu ta'lim yaptırırken kuralları göstermek ve koroyu başarılı bir şekilde yönetmek için öğretmenin el ve parmak hareketlerinden faydalanması oldukça etkilidir. Eğitimci, metin üzerinde vakf ve ibtidâ yerlerini de belirlemeli, çalışırken bu yerlere riâyet etmelerini tembihlemelidir.

Son olarak eğitimci öğrencilerle birlikte baştan sona koro eşliğinde metni tekrar okumalıdır. Ezber yeri ve anlamı öğrencilerden tek tek dinlenilmeli, problemler yerler defterlerine yazdıkları metnin üzerine işaretlenmeli, yanlışlarını düzelttikten sonra ezberlerini tekrar vermeleri istenmelidir. Eğitimci ezberleri bizzat kendisi dinlemeli, vaktin yetmediği durumlarda ders saati dışında ezber dinlemeye zaman ayırmalıdır. Ancak kendisinden önce öğrencilerin arkadaşlarına ezberlerini dinletmelerini istemelidir. Öğrencilerin ezberlerini makam ve temsile riayet ederek okumaları temin edilmelidir. Kısa ezberler tahkik, uzun ezberler tedvîr usulüyle okutulmalıdır.¹³⁵ Ezber seçiminde öğrencinin zorlanmaması için kolaydan zora, kısıdan uzuna doğru gidilmeli, önceki yıllarda yapılan ezberleri yeni ezberlere başlamadan sene başında veya ilerleyen günlerde öğrencinin yeniden vermesi sağlanmalıdır.¹³⁶ Kısa sürelerin tefsirleri öğrencilere ödev olarak verilmeli, birtakım genel ve bireysel çıkarımlarda bulunup yazmaları istenmelidir. Daha sonra sınıfta paylaşılan çıkarımlardan elde edilen bulgular öğretmen tarafından özetlenmelidir.

d. Tecvid Öğretimine Dair Metotlar

Tecvid öğretiminde teori ve pratik öğrenciye aynı anda verilmelidir. Teorik bilgiler verilirken sade ve anlaşılır bir dil kullanılmalı, tamamen ıstılahtan uzaklaşılmalı, kitabî tanımlar anlaşılır hale getirilip tecvid kuralları mantığıyla birlikte kavratılmalıdır.¹³⁷ İdğâm, ihfâ, iklâb, medler gibi tecvid kuralları alfabe düzeyindeki öğrencilere Kur'ân kelimeleri okutulurken pratik olarak öğretilmeli, Kur'ân'a geçtiklerinde teorisi verilmeli ve örnek âyetlerle iyice kavratılmalıdır. Kur'ân'a direkt yüzünden başlayacak öğrencilere tecvidin tanım ve önemi kavratıldıktan sonra, ilk önce tecvidin ilk basamağı olan mahreç ve sıfat eğitimi teorik ve uygulamalı olarak öğretilmelidir. Tecvid kitaplarında yer alan ilk konu genellikle med ve çeşitleridir. Ancak vakf ve kuralları, sâkin nûn'un okunuş şekilleri, idğâm ve çeşitleri vb. kurallar okuyuşta farklılığa neden olan daha gerekli hususlardır. Bu nedenle mahreçler ve lâzîmî sıfatlardan sonra sırasıyla önce bu en gerekli ve önemli kurallar öğretilerek tecvid eğitimine devam edilmelidir.¹³⁸

Eğitimci anlatacağı her bir kural ile ilgili meşk odaklı özel tecvid sunuları hazırlamalıdır. Bu sunularda teorik bilgiler asgari ölçüde olmalı, çoğunlukla Kur'ân'dan çözüm merkezli örnek âyet bulunmalıdır. Dersi sunarken önce kendisi her bir âyeti iki defa

¹³⁵ Benli, "İlahiyat Fakültelerinde Yürütülen Kur'ân Okuma ve Tecvid Dersleri İçin Bir Program Önerisi", 140; Yavuz Fırat, "Kur'ân Tilâvetinde Arap ve Türkler Arasındaki Farklılıklar", *Bilimname Düşünce Platformu*, 26 (2014/1), 33-34.

¹³⁶ Ezber çalışmalarına ait öneriler için bkz. Çetin, *Kur'ân Okuma Esasları*, 54-56; Yılmaz, *Kur'ân-ı Kerim'i Nasıl Öğretelim?*, 79-80; Adıgüzel, "Kur'ân Öğretim Metotları", 210.

¹³⁷ Yılmaz, *Kur'ân-ı Kerim'i Nasıl Öğretelim?*, 56.

¹³⁸ Çetin, *Kur'ân Okuma Esasları*, 56.

okumalı, üçüncüde öğrencilerin kendisine katılmalarını istemeli, daha sonra öğrenciler aynı âyeti üç defa tekrar ederken öğretmen aralarda dolaşarak dikkatle dinlemelidir.

Kalabalık sınıflarda sınıfı küçük gruplara ayırıp her gruba ilgili âyeti üçer defa okutturmak gerekir. Eğitimi arada dolaşırken kuralı yanlış uygulayanları tespit edip onlara tek başına okutmalıdır. Fazla kalabalık olmayan sınıflarda ise öğrencilerin âyeti tek tek okumaları sağlanmalı, böylece kuralı doğru uygulayıp uygulamadıkları kontrol edilmelidir. Eğitimi tecvid konusunu klasik yöntemle tahtada yazarak anlatıyor ise, konu anlatımı bittikten sonra öğrencilerden Kur'ân'dan örnekler bulmalarını istemelidir. Ezberden okunacak metnin sınıfta ta'limden sonra tecvid tahlili yapılmalıdır. Eğitimi öğrencinin yüzünden okuduğu yerden bir âyet seçmeli ve adım adım âyetin tecvid tahlilini yapmasını istemeli, sınıfta soru cevap şeklinde kurallar sık sık tekrarlanmalıdır. Öğrencilerin teorik ve pratik tecvid konusundaki yeterliklerini ölçmek için bazen yazılı ve sözlü sınavlar yapılmalı, sınıf içi tecvid yarışmaları düzenlemelidir. Yazılı sınavlarda bir Kur'ân sayfasının fotokopisi dağıtılıp üzerlerine tecvid kurallarının işaretlenmesi istenebilir. Bütün tecvid konularını bitirdikten sonra öğretmen öğrenciler arasında tecvid kurallarını konu konu dağıtmalı, öğrencilerin sırasıyla sınıfta arkadaşlarına anlatmalarını istemelidir. Böylece öğrencilerin tecvid kurallarını çok iyi kavramaları ve başkalarına da öğretecek düzeye gelmeleri sağlanmış olur.¹³⁹

Sonuç

Kur'ân Allah'ın Yüce Kelâmı olup, insanlar için yol gösterici, koruyucu ve kurtarıcı, uyarıcı ve müjdeleyici, öğretici ve şifa vericidir. Allah bu yönleriyle tesirli olabilmesi için Kur'ân'ın okunmasını, ona inanılmasını, ibret alınmasını ve tatbik edilmesini istemektedir. Bu sebeple bir müslümanın, nefsinin ve şeytanın her türlü müdahalesinden Allah'a sığınarak, onu en doğru ve en güzel şekilde okuması gerekir. Bu okuma salt metin veya salt mânâ ile sınırlandırılmamalıdır. Kendisinden istifade edilmesi noktasında Kur'ân'ı okuma, dinleme, anlama ve yaşama keyfiyeti bizzat Kur'ân ve Hz. Peygamber tarafından beyan edilmiştir. Kişi, Kur'ân'ın lafzını ilk indirildiği fitrî şekliyle; mahreciyle, sıfatıyla, tecvidiyle, üslûbuyla, mânâya uygun vakf ve ibtidâsiyle ve diğer elzem kaideleriyle okurken, bir yandan muhtelif hatalardan sakınmalı, bir yandan da bazı tutum ve davranışlarla ta'zim ve hürmetini izhar etmelidir. Kur'ân'ı mânâsına odaklanıp tefekkür ederek tilâvet etmek ve amelle taçlandırmak istifadede zirvedir. Bununla birlikte Kur'ân'ı en güzel şekilde okuma, iyi bir eğitimin mahsulüdür. Bu bağlamda öğretmen, öğrenci, ortam, eğitim ilke ve metotları da alelade değil nitelikli olmalıdır.

Kur'ân'ı anlayarak okumak herkes için aynı seviyede mümkün olmayabilir. Elbette onun sadece metnini okumak da bereket ve sevabı bol olan bir ibadettir. Ancak Kur'ân'ı anlamada günümüz eğitim imkân ve materyallerinden olabildiğince istifade edilmesi gerekir. Bugünkü sosyal yaşantıda Kur'ân'ın belli başlı vakitler ve özel durumlar dışında bir kenara konulması, ilişkinin öze indirilmeyip şekli boyutta bırakılması önemli bir problem olarak görülmektedir. Bu anlamda Kur'ân'ın hedeflediği ideal insanı yetiştirmede

¹³⁹ Tecvid eğitimi ile ilgili yöntemler için bkz. Çetin, *Kur'ân Okuma Esasları*, 56-57; Adıgüzel, "Kur'ân Öğretim Metotları", 193-217; Yılmaz, *Kur'ân-ı Kerîm'i Nasıl Öğretelim?*, 74-76.

Kur'ân'ın gerçek amaç ve konumunu belirleyen; en güzel şekilde okunup anlaşılmasını ve yaşatılmasını dert ve hedef edinen ideal sahibi Kur'ân eğitimcilerine son derece ihtiyaç duyulmaktadır.

Kaynakça

- Abdülvâhid, Seyyid Ahmed. "Kur'ân-ı Kerîm'de Okuma (Kırâat) Lafızları". çev. Ali Akpınar. *Cumhuriyet Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 2 (1998), 199-235.
- Adıgüzel, Mehmet. "Kur'ân Öğretim Metotları ve Öğreticilik Vasıfları". *Atatürk Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 19 (2003), 193-217.
- Aksoy, Hafız Fikri. *Kur'ân'ı Okuma Âdâbı*. İstanbul: Yayıncılık Yayınları, 1970.
- Akyürek, Süleyman. "Kur'ân Kursu Öğreticisinin Meslekî Yeterlikleri". *Erciyes Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi* 18/1 (2005), 175-192.
- Alemdar, Yusuf. "İlahiyat Fakültelerinde Kur'ân Dersleri ile İlgili Problemler ve Çözüm Önerileri". *Cumhuriyet İlahiyat Fakültesi Dergisi* 12/1, (2008), 177-212.
- Aydın, Mehmet Zeki. *Din Öğretiminde Yöntemler*. Ankara: Nobel Yayınları, 2014.
- Benli, Abdullah. "İlahiyat Fakültelerinde Yürütülen Kur'ân Okuma ve Tecvid Dersleri İçin Bir Program Önerisi". *Bilimname Dergisi* 28 (2015/1), 125-165.
- Buhârî, Ebû Abdillâh Muhammed b. İsmâîl b. İbrahim. *el-Câmiu's-Sahîh*. 8 Cilt. Kahire: el-Matbaatü's-Silefiyye, 1. Basım, 1980.
- Çakıcı, İrfan. "Kur'an Tilavetinde Nitelik Sorunu" *Marife* 18/1 (2018), 147-175.
- Çetin, Abdurrahman. "Tecvid". *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. 40/253-254. İstanbul: TDV Yayınları, 2011.
- Çetin, Abdurrahman. *Kur'ân Okuma Esasları*. Bursa: Emin Yayınları, 2011.
- Çoban, Özgür. *Doğru ve Güzel Konuşmanın Sırları-Diksiyondan Mikrofonla*. İstanbul: Okul Yayıncılık, 2012.
- Dağdeviren, Alican. "Kur'ân'ın Fonetik İcâzı". *Sakarya Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*. 20 (2009/2), 49-63.
- Ebû Dâvûd, Süleyman b. Eş'as b. İshak el-Ezdî. *Sünen-i Ebî Dâvud*. Beyrut: Mektebetü'l Asriyye, ts.
- Egin, Osman - Öresin, Hüseyin. *Hafızlık Risâlesi*. Ankara: Yorum Yayınları, 2017.
- Egin, Osman - Öresin, Hüseyin. *Kur'an Öğreniyorum*. Ankara: Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları, 2015.
- Fırat, Yavuz. "Kur'ân Tilâvetinde Arap ve Türkler Arasındaki Farklılıklar". *Bilimname Düşünce Platformu* 26 (2014/1), 25-50.

- Fırat, Yavuz. "Kıraat, Tertil ve Tilâvet Kavramlarının Anlamsal Araştırma ve Karşılaştırması". *Erciyes Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi* 13 (2002), 257-273.
- Gazzâlî, Ebû Hâmid. *İhyâ-ü Ulûmiddîn*. Beyrut: Dâr-u İbn Hazm, 2005.
- Güloğlu, Nazife Vildan. *Kur'ân-ı Kerîm'de Tilâvet*. Konya: Necmettin Erbakan Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Doktora Tezi, 2015.
- Gürel, Ramazan. "Hz.Peygamber (s.a.v)'in Eğitim ve Öğretim Modelinde Belli Başlı İlke ve Metotlar". *Yakın Doğu Üniversitesi İslâm Tetkikleri Merkezi Dergisi* 1/2 (2015), 115-134.
- Halil b. Ahmed. *Kitâbu'l-'Ayn Müratteben 'alâ Hurûfi'l-Mu'cem*. Beyrut: Dâru'l-Kütübî'l-İlmiyye, 2003.
- Husarî, Muhammed Mahmut Halil. *Ahkâm-ü Kıraati'l-Kur'ân*. Beyrut: Mektebetü'l-Mekkiyye-Dâru'l Beşâiri'l-İslâmiyye, 1995.
- İbn Mâce, Ebû Abdillâh Muhammed b. Yezîd. *es-Sünen*. Beyrut: Dâru'r-Risâleti'l-Âlemiyye, 2009.
- İbn Manzûr, Muhammed b. Mükerrrem. *Lisânü'l-'Arab*. Beyrut: Dâr-u Sâdır, ts.
- İbnü'l-Cezerî, Ebu'l-Hayr Muhammed b. Muhammed ed-Dımeşkî. *en-Neşr fi'l-Kırâati'l-'Aşr*. Beyrût: Dâru'l-Kütübî'l-İlmiyye, 2011.
- İbnü'l-Cezerî, Ebu'l-Hayr Şemsuddîn Muhammed b. Muhammed b.Ali Yusuf. *Tayyibetü'n-neşr fi'l-kırâati'l-aşr*, Medîne-i Münevvere: Mektebetü Dâri'l-Hüdâ, 1994.
- İbnü'l-Cezerî, Ebü'l-Hayr Şemsüddin Muhammed b. Muhammed b. Alî b. Yûsuf. *Mütünü'l-Cezeriyye fi ma'rifeti Tecvîdi'l-âyâti'l-Kur'âniyye (Mukaddimetü'l-Cezerî)*. y.y., ts.
- İbnü'l-Enbârî, Ebû Bekr Muhammed b. el-Kâsım b. Beşşâr. *Kitâbü İzâhi'l-Vakf ve'l-İbtidâ*. Dımeşk: y.y., 1971.
- İsfehânî, Râğib. *el-Müfredât fi Ğarîbi'l-Kur'ân*. Mısır: y.y., 1961.
- Kaddûrî, Ğânim el-Hamed. *Ebhâs fi Ulûmi't-Tecvid*. Umman: Dâr-u İmâri li'n-Neşri ve't-Tevzî', 2002.
- Karaçam, İsmail. *Kur'ân'ı Kerîm'in Faziletleri ve Okunma Kaideleri*. İstanbul: İFAV Yayınları, 2015.
- Karakılıç, Celâleddin. *Tecvid İlmi Kur'ân-ı Kerîm Okuma Kaideleri*. Ankara: İslam Neşriyat, 1961.
- Karşlı, İbrahim Hilmi. *Kur'ân'ı Anlamaya Giriş*. Ankara: Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları, 2014.
- Kaya, Mesut. *Kur'ân'ı Okumak Anlamak ve Amel Etmekle İlgili Temel Kavramlar*. Konya: Necmettin Erbakan Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 2007.

- Kırş, Ebû Abdurrahman Cemâl b. İbrahim. *Zâdü'l-Mukriîn Esnâe Tilâveti'l-Kitâbi'l-Mübîn*. Medine: Dâru'z-Ziyâ', 2002.
- Koyuncu, Recep. "Vakf-İbtidânın Âyetlerin Anlaşılmasındaki Rolü". *Marife* 15/1 (2015), 163-187.
- Koyuncu, Recep. "İdeal Kur'an Öğretimi: Sorunlar ve Çözüm Önerilerine İlişkin Bir İnceleme". *Ondokuz Mayıs Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 49 (Aralık 2020), 291-324.
- Kur'ân-ı Kerîm ve Açıklamalı Meâli*. çev. Hayrettin Karaman - Ali Özek vd. Ankara: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, 27. Basım, 2014.
- Kurtubî, Ebû Abdillah Muhammed b. Ahmed b. Ebîbekr. *el-Câmi' li-Ahkâmi'l-Kur'ân*. Beyrut: Risâle Yayınları, 2006.
- Madatov, Latifshah. *Kur'ân'da Kıraat, Tilâvet Ve Tertîl Kavramları*. Bursa: Uludağ Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 2015.
- Müslim, Ebu'l Huseyn Müslim b. Haccac el-Kuşeyrî. *Sahîh-u Müslim*. Beyrut, y.y., 1983.
- Nefes, Hayrunnisa. *Kur'an Tilavetinde Temsili Okuma*. Samsun: Ondokuz Mayıs Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 2013.
- Nesâî, Ebû Abdurrahman Ahmed b. Şuayb b. Ali. *Sünenü'n-Nesâî*. Riyad: Mektebetü'l-Meârif, ts.
- Nevevî, Ebû Zekeriyya Yahyâ b. Şeref. *et-Tibyân fî Âdâbi Hameleti'l-Kur'ân*. Mısır: Dâr-u Bedr, 2006.
- Öge, Ali. "Rivâyet Ve Dirâyet Tefsirlerinde Tertîl Âyetlerinin Yorumlanma Biçimi". *KSÜ İlahiyat Fakültesi Dergisi* 25 (2015), 27-62.
- Pakdil, Ramazan. *Ta'lim, Tecvid ve Kıraat*. İstanbul: İFAV Yayınları, 2015.
- Sağman, Ali Rıza. *İlâveli Yeni Sağman Tecvidi*. İstanbul: Bahar Yayınları, 1958.
- Sarı, Mehmet Ali. *Kur'ân-ı Kerîm'i Güzel Okuma Tekniği ve Kuralları*. İstanbul: İFAV Yayınları, 2013.
- Sindî, Abdulkayyûm b. Abdulğafûr. *et-Teshîl fî Kavâidi't-Tertîl*. Mekke: Mektebetü'l-Esedî, 2006.
- Süyûtî, Celâlüddin Abdurrahman b. Ebî Bekr. *el-İtkân fî 'Ulûmi'l-Kur'ân*. Beyrut: Dâru'l-Kitâbi'l-Arabî, 2012.
- Temel, Nihat. "Kıraatte Vakf-İbtida ve Anlama". *Tarihten Günümüze Kıraat İlmi*, (İstanbul: Uluslararası Kıraat Sempozyumu 16-18 Kasım 2012), Ankara: Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları, 2015.
- Temel, Nihat. *Kıraat ve Tecvid İstilahları*. İstanbul, İFAV Yayınları, 2009.

- Tirmizî, Ebû İsâ Muhammed b. İsâ b. Sevre. *el-Câmi'u's-sahîh (es-Sünen)*. Beyrut: Dâru'l-Kütübî'l-İslâmiyye, 1988.
- Ünlü, Demirhan. *Kur'ân-ı Kerîm'in Tecvidi*. Ankara: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, 2005.
- Yıldırım, Kadri. "Arap Dilinde Nebr (Vurgu)". *Dokuz Eylül İlahiyat Fakültesi Dergisi* 17 (2003), 163-191.
- Yılmaz, Ali. "Tilâvet Âdâbı". *Atatürk Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 27 (2007), 137-160.
- Yılmaz, Nazif. *Kur'ân-ı Kerîm'i Nasıl Öğretelim?*. İstanbul: Değerler Eğitimi Merkezi Yayınları, 2016.
- Zemahşerî, Ebu'l-Kâsım Cârullah. *Esâsü'l-Belâğ*. Beyrut: Dâru'l-Kütübî'l-İlmiyye, 1998.
- Zerkeşi, İmam Bedruddîn Muhammed b. Abdillâh. *el-Bürhân fî 'Ulûmi'l-Kur'ân*. Beyrut: Mektebetü'l-Âsâriyye, 2009.